

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Meld. St. 20

(2011–2012)

Melding til Stortinget

EØS-midlene Solidaritet og samarbeid i Europa

Innhold

1	Innledning	5	5	Mål for perioden 2009-14	30
			5.1	Solidarisk bidrag til sosial og økonomisk utjevning	30
2	Utviklingstrekk i mottakerlandene og norske interesser ..	8	5.2	Mål for det bilaterale samarbeidet	31
2.1	Grunnleggende endringer i de baltiske og sentraleuropeiske landene	8	5.3	Forhandlingene med mottakerlandene	32
2.2	Økonomiske utfordringer	9	5.4	Mål for innsatsområdene	33
2.3	Sosial utvikling	10	5.4.1	Miljøvern og miljøforvaltning	33
2.4	Politiske trender og styresett	11	5.4.2	Klima og fornybar energi	33
2.5	Norges forhold til mottakerlandene	12	5.4.3	Karbonfangst og lagring	34
			5.4.4	Grønn innovasjon	35
			5.4.5	Helse	35
3	Resultater av EØS-midlene 2004-09	15	5.4.6	Likestilling	35
3.1	Gjennomføring	15	5.4.7	Asyl og migrasjon	35
3.2	Bidrag til sosial og økonomisk utjevning i EØS	16	5.4.8	Utsatte barn og unge	36
3.3	Partnerskap og styrking av bilaterale forbindelser	16	5.4.9	Lokal og regional utvikling	36
3.4	Viktige resultater på de enkelte sektorene	17	5.4.10	Grensekryssende samarbeid	36
3.4.1	Miljø	17	5.4.11	Sivilt samfunn	36
3.4.2	Sivilt samfunn	19	5.4.12	Forskning og stipend	37
3.4.3	Forskning	19	5.4.13	Kulturarv og kulturutveksling	37
3.4.4	Utdanning og stipender	20	5.4.14	Fond for trepartssamarbeid og anstendig arbeidsliv	37
3.4.5	Helsevesen og barn	20	5.4.15	Justis	38
3.4.6	Kulturarv	20	5.5	Særskilte hensyn	38
3.4.7	Schengen og justisfeltet	21	5.5.1	Europarådet	38
3.4.8	Regionalpolitikk og grense-samarbeid	22	5.6	Innsatsen i det enkelte mottakerland	39
3.5	Resultater i noen sentrale mottakerland	22	5.6.1	Estland	39
3.5.1	Polen	22	5.6.2	Latvia	39
3.5.2	Tsjekkia	23	5.6.3	Litauen	40
3.5.3	Romania	23	5.6.4	Polen	40
3.5.4	Latvia	24	5.6.5	Tsjekkia	40
			5.6.6	Slovakia	41
			5.6.7	Ungarn	42
			5.6.8	Slovenia	42
			5.6.9	Romania	42
			5.6.10	Bulgaria	43
4	Læring og endring	25	5.6.11	Portugal	43
4.1	Konklusjoner og anbefalinger fra eksterne evalueringer	25	5.6.12	Spania	43
4.2	Bedre tilrettelegging for partnerskap med norske aktører ..	25	5.6.13	Hellas	44
4.2.1	Forankring i avtalen med EU	25	5.6.14	Kypros	44
4.2.2	Programsamarbeid	25	5.6.15	Malta	44
4.2.3	Prosjektsamarbeid	27	6	Mål- og risikostyring	45
4.2.4	Nettverksarbeid og kunnskaps-utveksling	27	6.1	Forvaltning	45
4.3	Mer fokusert innsats	27	6.2	Målsettinger som kan etterprøves	45
4.4	Bedre risikostyring	28	6.3	Åpenhet og transparens	46
4.4.1	Viktige risikofaktorer	28	6.4	Risikovurderinger, kontroll og revisjon	46
			7	Arbeidet framover	48

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Meld. St. 20

(2011–2012)

Melding til Stortinget

EØS-midlene Solidaritet og samarbeid i Europa

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 27. april 2012,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Innledning

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Støtten til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden 1994 på til sammen 3 272,5 mill. euro, hvorav 1 788,5 mill. euro utgjør forpliktelsen for perioden 2009-14. Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-midlene delt i to: en norsk finansieringsordning og en EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar.

Finansieringsordningene kom i stand som et resultat av at Norge deltar i det indre marked på de områder som dekkes av EØS-avtalen. Parallelt med forhandlingene om EØS-midlene ble det ført forhandlinger om forbedret markedsadgang for sjømat. Dette er et område som det ikke er full markedsadgang for i EØS-avtalen.

EØS-midlene skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Midlene skal bidra til å gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttiggjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette. Innovasjon og

næringsutvikling, forskning og utdanning er avgjørende for langsiktig vekst og bærekraftig utvikling i Europa. Dette er viktige innsatsområder for EØS-midlene. EUs nye vekst og sysselsettingsstrategi, Europa 2020, settes nå ut i livet. Strategien legger vekt på sysselsetting, forskning, klima og energitiltak, utdanning og fattigdomsbekjempelse. EUs samholdningspolitikk ses i større grad enn tidligere som en del av Europa 2020 strategien.

Europa preges på mange områder av virkningene av finanskrisen. Vi ser konsekvenser for mennesker og samfunn gjennom voksende arbeidsledighet, redusert velferd og krevende omstillinger. Økonomiske innstramninger går først og fremst utover sårbare grupper som unge, minoriteter og de som har minst fra før. Kutt i offentlig velferd skaper større forskjeller og økende sosial marginalisering. Dette igjen svekker folks tillit til demokratiske institusjoner og kan skape grobunn for fremmedfrykt og ekstreme nasjonalistiske strømninger. Men den økonomiske krisen kan samtidig lede til nødvendige endringer. Norge bidrar på ulike måter. EØS-

Tabell 1.1 Fordeling av midler under EØS-finansieringsordningen 2009–14

Mottakerstater	Støtte (mill EUR)	Prosentvis fordeling
Polen	266,90	27,00 %
Romania	190,75	19,30 %
Bulgaria	78,60	7,95 %
Ungarn	70,10	7,09 %
Hellas	63,40	6,41 %
Tsjekkia	61,40	6,21 %
Portugal	57,95	5,86 %
Spania ¹	45,85	4,64 %
Litauen	38,40	3,89 %
Slovakia	38,35	3,88 %
Latvia	34,55	3,50 %
Estland	23,00	2,32 %
Slovenia	12,50	1,27 %
Kypros	3,85	0,39 %
Malta	2,90	0,29 %

¹ Spania får en særskilt overgangsstøtte under EØS-finansieringsordningen som skal fordeles i perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013.

midlene er et tydelig og solidarisk bidrag. Det legges vekt på å styrke fundamentale europeiske verdier som demokrati, rettsstat og toleranse. Det gis blant annet støtte til det sivile samfunn, miljø og forskning. Dette er samfunnsområder som under de rådende omstendigheter med finanskrisen, er under press.

Det er også et ønske at ordningene skal bidra til å styrke forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Dette er inkludert som en målsetting i avtalen med EU om EØS-midlene 2009-14. EØS-midlene er dermed blitt et virkemiddel i norsk utenrikspolitikk. Det vil bli lagt til rette for at frivillige organisasjoner, bedrifter, forskningsinstitusjoner, offentlige etater og andre kan delta der det er relevant.

De aller fleste prosjektene under EØS-midlene 2004-09 er nå avsluttet. En sluttevaluering viser at prosjektene har vært vellykket, og at de har gitt viktige bidrag til sosial og økonomisk utjevning i EØS. EØS-midlene har bidratt på områder hvor det har vært lite midler tilgjengelig fra EU, så som sivil samfunn, justisreform og kulturarv. EØS-

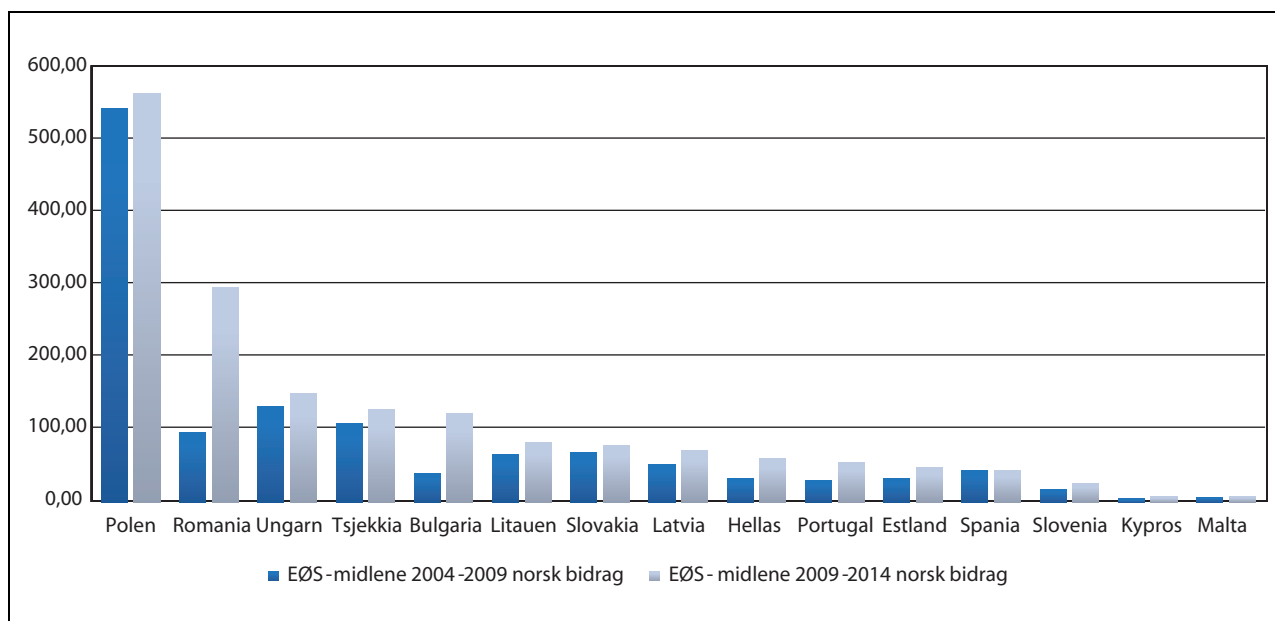
Tabell 1.2 Fordeling av midler under den norske finansieringsordningen 2009–14

Mottakerstater	Støtte (mill Euro)	Prosentvis fordeling
Polen	311,2	38,9 %
Romania	115,2	14,4 %
Ungarn	83,2	10,4 %
Tsjekkia	70,4	8,8 %
Bulgaria	48,0	6,0 %
Litauen	45,6	5,7 %
Slovakia	42,4	5,3 %
Latvia	38,4	4,8 %
Estland	25,6	3,2 %
Slovenia	14,4	1,8 %
Kypros	4,0	0,5 %
Malta	1,6	0,2 %

midlene har vært gjort tilgjengelig også for små prosjekter. Dette har bidratt til å nå helt spesifikke målgrupper og områder. EØS-midlene har på denne måten vært et viktig supplement til EUs støtte for å utvikle samfunnsstrukturene i mottakerlandene. EØS-midlene er imidlertid små sammenliknet med mottakerlandenes egne budsjetter og overføringene internt i EU. Det er derfor ikke alltid mulig å dokumentere sammenhengene mellom EØS-midlene og utviklingen i landene. Mange prosjekter har hatt en norsk partner. De norske partnerne har vært viktige for de resultatene som er oppnådd.

Erfaringer fra perioden 2004-09 har lagt grunnlaget for noen viktige endringer i perioden 2009-14. Fra å finansiere enkeltprosjekter vil EØS-midlene i den inneværende perioden finansiere helhetlige programmer. Disse består igjen av en rekke enkeltprosjekter hvor norske partnere kan delta. Omleggingen til programmer gir bedre målstyring. Samtidig kan overgangen til å finansiere programmer øke usikkerheten ved gjennomføringskapasitet i noen land og sektorer. Det vil derfor bli lagt stor vekt på risikohåndtering. Det har hittil vært registrert få uregelmessigheter.

EØS-midlenes målsettinger har konsekvenser for valg av innsatsområder i hvert enkelt land. For perioden 2009-14 legges det vekt på områder som både er sentrale for utviklingen i mottakerlan-

Figur 1.1 EØS-midlene 2004-09 og 2009-14. Norsk bidrag i mill. euro.

Figuren viser samlede norske bidrag under hhv. EØS-midlene 2004-09 og 2009-14. Økningen fra 2004-09 til 2009-14 tilsvarer 22 prosent av årlig bidrag etter at Bulgaria og Romania kom med fra 2007.

dene, og hvor det samtidig er potensial og interesse for samarbeid med Norge. I forhandlingene med landene har det vært viktig å balansere disse to hensynene.

Med en årlig bevilgning på 357,7 mill. euro i perioden 2009-14 er Norge gjennom EØS-midlene en viktig samarbeidspartner for de mindre velstående EU-landene. Deres utvikling er viktig for Norge fordi disse landene er med å sette den europeiske dagsorden og fordi våre bånd til disse

landene blir stadig tettere. Regjeringen ønsker at EØS-midlene skal være med å understøtte positive utviklingstrekk i mottakerlandene og styrke kontaktene med Norge.

Formålet med denne meldingen er å vise hvilke resultater som er oppnådd i perioden 2004-09, og redegjøre for de målene som er satt for perioden 2009-14. Det redegjøres også for målstyring og risiko.

2 Utviklingstrekk i mottakerlandene og norske interesser

EØS omfatter i dag 30 europeiske land. Landene som mottar EØS-midler, har i hovedsak blitt medlem av EU etter murens fall. EUs utvidelse har ført til at EØS er blitt enda viktigere for Norge og norske økonomiske forbindelser. Norges totale økonomiske samkvem med Europa er meget omfattende. Over 80 prosent av vår samhandel med utlandet er med EØS-landene. Økonomisk og politisk stabilitet i Europa er i vår felles interesse. I dag er imidlertid flere av mottakerlandene rammet av ettervirkningene av finanskrisen. Dette har ført til lav økonomisk vekst og stor arbeidsledighet.

Det er store individuelle forskjeller mellom mottakerlandene. De landene som tidligere tilhørte østblokken, er ulike. Samtidig har de også felles utfordringer. Det samme gjelder de øvrige

mottakerlandene som alle er søreuropeiske land. Slovenia er foreløpig det eneste av landene i det tidligere Jugoslavia som er medlem av EU. Det er forventet at Kroatia blir medlem av EU 1. juli 2013.

2.1 Grunnleggende endringer i de baltiske og sentraleuropeiske landene¹

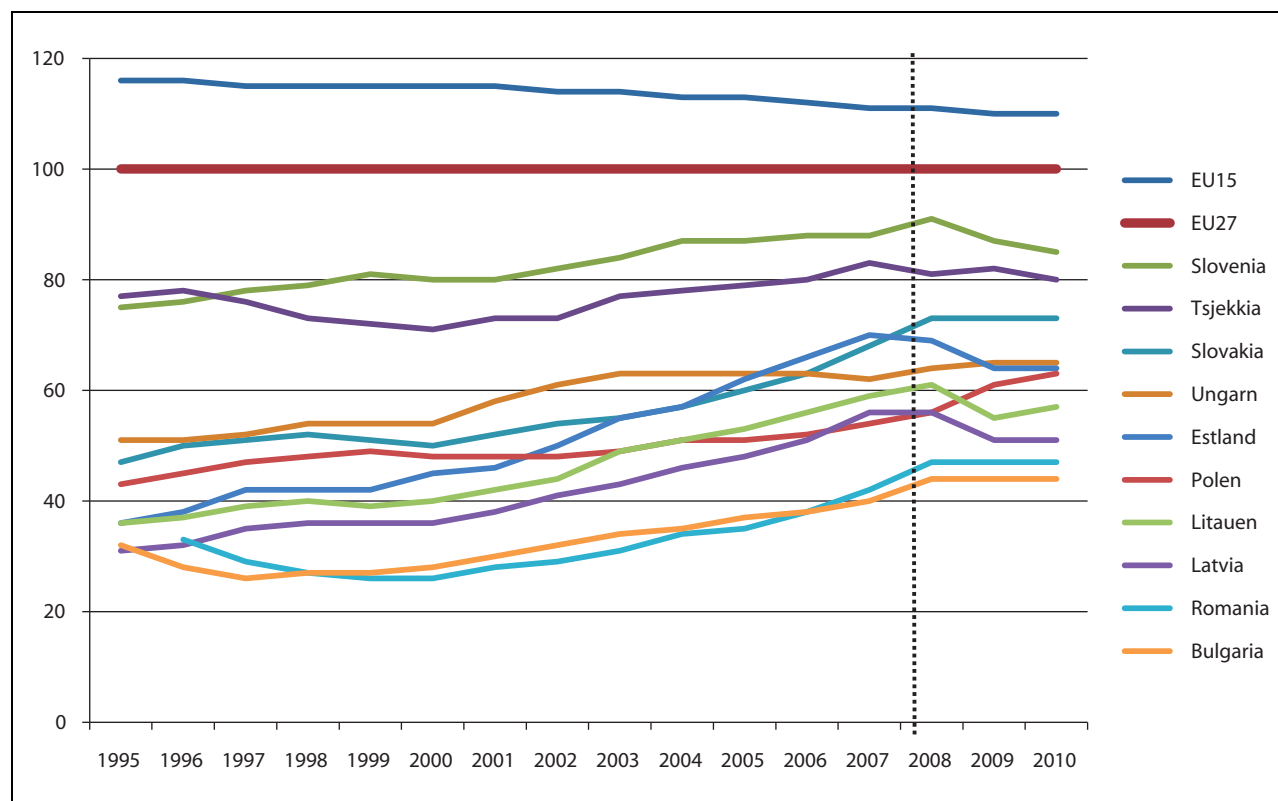
De baltiske og sentraleuropeiske landene har alle gjennomgått raske og krevende endringer de

¹ Estland, Latvia, Litauen, Polen, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Romania, Bulgaria og Slovenia

Figur 2.1 Både Kypros' president og den tyrkisk-kypriotiske lederen deltok under åpningen av «Home for Cooperation» i buffersonen i Nicosia. Senteret er reist med støtte gjennom EØS-midlene og er en unik møteplass for de to befolkningsgruppene på den delte øya.

Foto: UD

Figur 2.2 Utviklingen i BNP per capita i de sentraleuropeiske landene i forhold til gjennomsnittet av EU-landene (EU27)¹

¹ Basert på tall fra Eurostat

siste to tiårene. På få år ble kommunistisk styre, økonomisk sentraldirigering og tilknytning til COMECON, Warszawapakten og de øvrige internasjonale strukturene i Sovjetunionens dominanssfære skiftet ut med demokrati, markedsøkonomi og medlemskap i europeiske og transatlantiske organisasjoner som EU og NATO.

Landenes ønske om medlemskap i EU og NATO gav retning til utviklingen siden midten av nittitallet. Store reformer var nødvendig for å oppfylle kravene til medlemskap. Utfordringene var betydelige både politisk og økonomisk. Noen land gjenvant sin selvstendighet etter murens fall og måtte i tillegg gjennomføre et omfattende stats- og nasjonsbyggingsprosjekt. Dette tatt i betraktning har de baltiske og sentraleuropeiske landene gjennomgått en imponerende reform- og utviklingsprosess. De er i dag medlemmer av EU, NATO og andre internasjonale organisasjoner som forutsetter markedsøkonomi og demokrati. Dette betyr imidlertid ikke at alle reformprosesser er slutført.

2.2 Økonomiske utfordringer

De baltiske og sentraleuropeiske landene ble medlemmer av EU i 2004. Landene hadde en høy

økonomisk vekst med en tildels betydelig økning i BNP per capita de første årene etter at de ble EU-medlemmer. Den høye veksten gav merkelig velstandsutvikling fram til 2009. Inntekten per husholdning i de åtte baltiske og sentraleuropeiske landene som ble med i EU i 2004, var ca halvparten av EU-gjennomsnittet i 2000. I 2009 hadde den vokst til nesten 2/3 av snittet i EU. Først med finanskrisen ble den positive trenden brutt.

Finanskrisen rammet de baltiske og sentraleuropeiske økonomiene svært hardt i 2009. Nedgangen i BNP var merkelig i de fleste landene. De fleste landenes økonomier er forholdsvis små, åpne og med store utenlandske investeringer. Dette gjør dem sårbare for utviklingen internasjonalt. På ulike måter, så som eksportavhengighet, gjeld og utenlandsk eierskap er de alle sterkt integrert i den europeiske økonomien, og påvirkes av utviklingen på det europeiske markedet. Statsgjelden har økt markant som en følge av finanskrisen. Mulighetene til å møte økonomisk nedgang med stimuleringsstiltak er derfor begrenset. Landene er svært utsatt for eventuelle problemer i europeiske bank- og finansinstitusjoner som har store eierinteresser i de sentraleuropeiske landenes finans-

sektorer. Produktiviteten er fortsatt betydelig under EU-gjennomsnittet².

*De søreuropeiske landene*³ er hardt rammet av den økonomiske krisen. Hellas var det første sør-europeiske landet som forhandlet om en redningspakke fra EU og Det internasjonale pengefondet (IMF). I mars i år fikk Hellas en ny redningspakke, samtidig som eksisterende statsgjeld til private ble nedskrevet. I 2011 måtte Portugal søke om hjelp. Spania har også store vansker. Utfordringene varierer imidlertid mellom landene. Hellas er i en særlig vanskelig situasjon. Landet har blant annet behov for å styrke institusjonene, bedre budsjettstyringen og skatteinnkrevningen og gjennomføre dyptgående strukturelle reformer. Portugal har i noen grad de samme utfordringene som Hellas, men med et langt bedre utgangspunkt. Spania har også store utfordringer knyttet til offentlige finanser, banksektoren og arbeidsmarkedet. Felles for disse landene er at lavteknisk industri, som produksjon av tekstil og skotøy, tradisjonelt har vært viktig. Denne type produksjon har i stadig økende grad blitt overtatt av framvoksende økonomier som Kina og India. Lønnskostnadsutviklingen i Hellas, Portugal og Spania har ikke stått i forhold til den heller moderate produktivitetsutviklingen, med tap av konkurransevne og store handelsunderskudd som følge. Lav vekstevne og høy ledighet gjør det vanskelig å vokse seg ut av problemene. Reformen som bedrer vekstevnen i økonomien, er derfor viktig.

Middelhavsøyene Kypros og Malta er små, sårbare økonomier og er følsomme for internasjonale konjunktursvingninger. Landenes gjeldssituasjon er ennå under kontroll, men Kypros er sterkt eksponert for den økonomiske krisen i Hellas. Det er også store økonomiske forskjeller mellom republikken Kypros og det tyrkisk-kypriotiske området nord på den delte øya.

2.3 Sosial utvikling

De sentraleuropeiske landene arvet alle store, men ineffektive sosial- og velferdsapparater fra perioden som kommunistiske stater. Harde omstillingsprosesser ble gjennomført på 90-tallet med kutt i velferdsordningene⁴. De sosiale utfordringene er

² OECD

³ Spania, Portugal, Hellas, Kypros og Malta

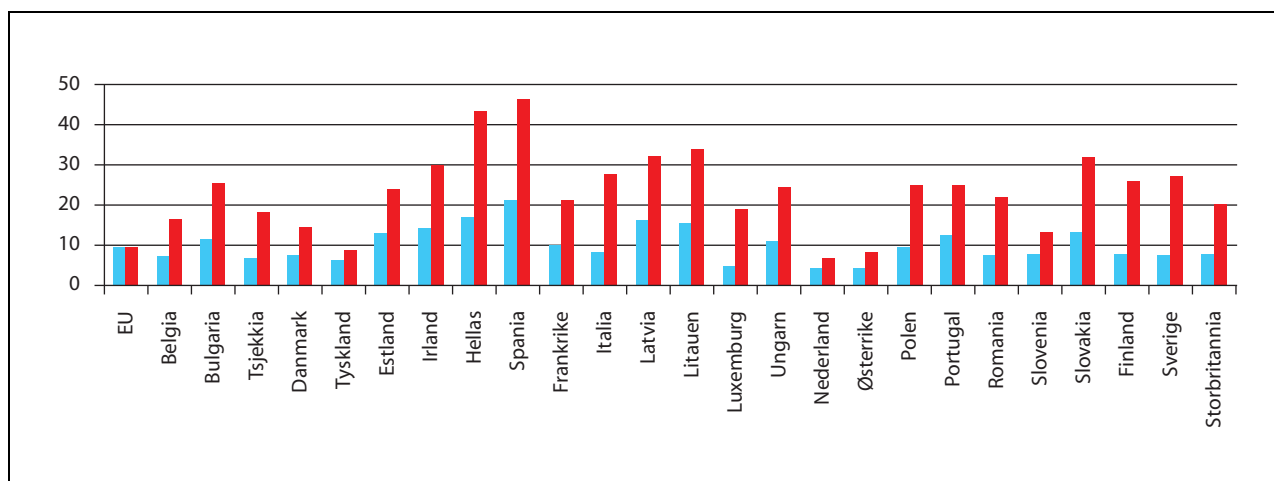
⁴ Kilde Eurostat. Mens EU-gjennomsnittet var 26,4 % av BNP til sosiale tjenester (*Expenditure on Social protection*), var gjennomsnittet i de 10 nye medlemslandene i Baltikum og Sentral-Europa 17,1 %. Samtlige ti land lå lavere enn EU-gjennomsnittet.

Tabell 2.1 FNs levekårsindeks 2011¹

Rangering	Stat	Indeks
1	Norge	0,943
3	Nederland	0,910
7	Irland	0,908
8	Liechtenstein	0,905
9	Tyskland	0,905
10	Sverige	0,904
14	Island	0,898
16	Danmark	0,895
18	Belgia	0,886
19	Østerrike	0,885
20	Frankrike	0,884
21	Slovenia	0,884
22	Finland	0,882
23	Spania	0,878
24	Italia	0,874
25	Luxemburg	0,867
27	Tsjekkia	0,865
28	Storbritannia	0,863
29	Hellas	0,861
31	Kypros	0,840
34	Estland	0,835
35	Slovakia	0,834
36	Malta	0,832
38	Ungarn	0,816
39	Polen	0,813
40	Litauen	0,810
41	Portugal	0,809
43	Latvia	0,805
50	Romania	0,781
55	Bulgaria	0,771

¹ Tabellen viser statenes rangering (blant totalt 187 stater) og deres score på en skala fra 1 til 0.

derfor betydelige. Finanskrisen har ført til økt arbeidsledighet og dette har forverret situasjonen ytterligere. Selv om den generelle velstandsutviklingen har vært stor, har den også vært ujevn. Det gjør større grupper i samfunnet mer sårbare for

Figur 2.3 Ledighet i Europa 2. kv. 2011. Blå: 15-74 år, rød: ungdomsledighet 15-24 år.

Kilde: Eurostat

økonomiske tilbakeslag enn i Vest-Europa. Ifølge Eurostats definisjon⁵ var 17,1 prosent av innbyggerne i EU i en sårbar økonomisk situasjon i 2009. I de sentraleuropeiske landene var andelen langt høyere. Det er imidlertid store variasjoner. Tsjekkia, Estland og Slovenia lå på omtrent samme nivå som EU-gjennomsnittet. For de øvrige lå andelen fattige mellom 24,5 (Slovakia) og 55,5 prosent (Bulgaria).

Etter at de baltiske og sentraleuropeiske landene ble medlem av EU, har mange av innbyggerne benyttet muligheten til å ta seg arbeid i utlandet. I dag er det imidlertid bare i de baltiske landene at andelen av befolkningen som regner med å emigrere, ligger over snittet i EU⁶. Kriminaliteten i de baltiske og sentraleuropeiske landene har generelt sunket siden EU-medlemskapet. Selv om det har vært forbedringer, er det fortsatt store utfordringer innen justissektoren.

De søreuropeiske landene er preget av store inntektsforskjeller og ujevn vekst. Ytelsene for velferdsordninger som sosialstønad og arbeidsløshetsstrygd er lave. Familien er et viktig sikkerhetsnett. Frivillige organisasjoner gjør mye av

arbeidet med å lindre sosial nød. Finanskrisen har gitt alvorlige sosiale konsekvenser. Kutt i offentlig sektor og økte skatter rammer alle samfunnslag. Men de allerede svake gruppene merker innstramningene særlig godt. I takt med krisens utvikling har også arbeidsløsheten økt i de søreuropeiske landene med de sosiale konsekvenser dette fører med seg. Den er spesielt dramatisk i Spania på over 20 prosent. Høy ungdomsledighet rammer alle de søreuropeiske landene og særlig Spania. Stadig flere er villige til å emigrere for å finne arbeid. Dette gjelder særlig unge og velutdannede.

2.4 Politiske trender og styresett

Mens de baltiske og sentraleuropeiske landene økonomisk og sosialt har utviklet seg i retning av gjennomsnittet i EU, er de politiske trendene mer varierte. I flere av landene preges den politiske retorikken av høyt konfliktnivå, liten konsensus, offentlig debatt fokusert på personmotsetninger, lite åpenhet om partifinansiering og uoversiktlig maktnettverk hvor politiske og økonomiske interesser går sammen.

I noen land har høyreekstreme nasjonalistiske strømninger og etniske motsetninger økt. En særlig utsatt gruppe er romfolket.

En klar utfordring er videreutviklingen av et aktivt sivil samfunn som målbærere av demokratiske standarder, korrektiv til det parlamentariske demokratiet og arena for en bredere folkelig deltakelse i politiske prosesser. Det er en målsetting for EØS-midlene å understøtte denne rollen. Finansieringssituasjonen for frivillige organisasjo-

⁵ Eurostat (*Statistical Portraits of the Social Situation 2010*) bruker begrepet "material deprivation". Dette defineres som fravær av minst tre av de følgende ni faktorene: mulighet til å dekke uventede utgifter, mulighet for å finansiere en ukens årlig ferie utenfor hjemmet, regninger betalt i tide (huslån, husleie, strøm o.l.), mulighet for et måltid med kjøtt, fisk eller kylling annen hver dag, tilstrekkelig oppvarmet bolig, eier vaskemaskin, fargefjernsyn, telefon eller bil.

⁶ Eurobarometer 2011. Andelen respondenter som erklærer at de "sannsynligvis vil emigrere i løpet av de neste 10 årene" er gjennomsnittlig i EU27 11 %. Kun Estland (15 %), Litauen (24 %) og Latvia (34 %) ligger over dette snittet blant de sentraleuropeiske landene. I Tsjekkia er andelen så lav som 4 %.

Tabell 2.2 Transparency Internationals indeks over befolkningens oppfatning av korrupsjon i offentlig sektor¹

	2000		2011	
	Score	Rang	Score	Rang
Estland	5,7	27	6,4	29
Kypros	-	-	6,3	30
Spania	7	22	6,2	31
Portugal	6,3	25	6,1	32
Slovenia	5,5	28	5,9	35
Malta	-	-	5,6	39
Polen	4,1	43	5,5	41
Litauen	4,1	43	4,8	50
Ungarn	5,2	32	4,6	54
Tsjekkia	4,3	42	4,4	57
Latvia	3,4	57	4,2	61
Slovakia	3,5	52	4,0	66
Romania	2,9	68	3,6	75
Hellas	4,2	42	3,4	80
Bulgaria	3,5	52	3,3	86

¹ En score på 10 betyr ingen korrupsjon, mens 0 betyr at landet anses som svært korrupt. Rang viser landets posisjon i forhold til de 182 landene som undersøkelsen omfatter.

ner i Sentral-Europa er betydelig vanskeligere enn for 10-15 år siden.

Mange av mottakerlandene har store korrupsjonsutfordringer. Transparency Internationals undersøkelse av befolkningens oppfatning av korrupsjon viser en negativ trend i Bulgaria, Hellas, Spania, Portugal og Ungarn. I de andre landene viser undersøkelsen en bedring.

De nye medlemslandene har markert seg innad i EU på ulike områder. Polen viste gjennom sitt formannskap at landet har etablert seg som en viktig aktør i EU-samarbeidet.

2.5 Norges forhold til mottakerlandene

Frigjøringen av de baltiske landene la grunnlaget for en ny naboskapspolitikk for de nordiske landene. Helt nye samarbeidsrelasjoner ble etablert. I dag møtes de nordiske og baltiske statsministrene hvert år. Det samme gjelder parlamentspresidentene og flere fagministre. I Norge oppstod

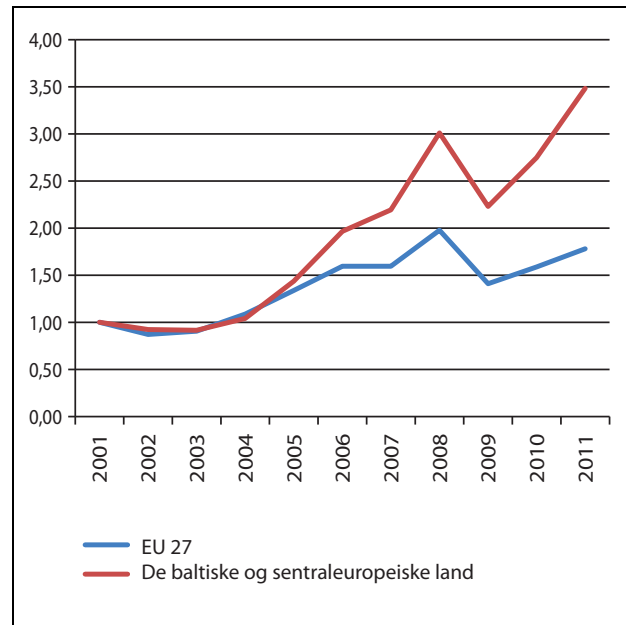
det et sterkt folkelig engasjement etter frigjøringen. Mange kommuner var blant dem som deltok aktivt. Utvekslingsprogrammene gjennom Nordisk Råd bidrar i dag til omfattende kontakt mellom næringsliv, kunstnere og offentlige tjenestemenn i de nordiske og baltiske landene. Det nordisk-baltiske samarbeidet omfatter også utenrikspolitiske konsultasjoner og praktisk samarbeid på ulike felt. Østersjørådet ble opprettet i 1992. Her samarbeider Norge med de baltiske landene og Polen om miljø- og klimatiltak og saker som gjelder menneskehandel og internasjonal kriminalitet. Da de baltiske og sentraleuropeiske landene sluttet seg til Europarådet i første halvdel av 1990-tallet, ble dette en viktig møteplass for drøfting av menneskerettigheter, demokratiet og rettsstatsprinsipper. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) ga også bedre muligheter for kontakt. For samtlige land var imidlertid medlemskap i NATO og EU deres viktigste utenrikspolitiske prioritet.

Norge utarbeidet i 2001 en egen handlingsplan for de 12 søkerlandene til EU. Planen ble senere

utvidet til å omfatte også Romania og Bulgaria. Målsettingen var todelt: Å støtte landenes integrasjon i EU/EØS og å styrke båndene mellom Norge og søkerlandene, især de baltiske og sentraleuropeiske landene. Nærmere 300 mill. kr ble tildelt i støtte til ulike tiltak. Erfaringene med handlingsplanen var gode. I mange av landene ble grunnlaget lagt for videre samarbeid etter at de ble EU-medlemmer. Alle landene er i dag mottakere av EØS-midler.

Handelen mellom Norge og de baltiske landene og Sentral-Europa har økt, og disse landene er i dag viktige handelspartnere for Norge. Etter at landene kom med i EU i 2004 (Bulgaria og Romania i 2007), har norsk eksport til disse landene samlet økt fra 9,3 milliarder til 24,6 milliarder kroner i 2010. Eksporten til regionen økte i prosent mer enn til EU som helhet. De baltiske og sentraleuropeiske landene er attraktive for norsk eksport også i økonomiske krisetider. Norsk eksport til de baltiske og sentraleuropeiske landene er høyere i 2011 enn den var før finanskrisen inntraff.

Forskningssamarbeidet mellom Norge og land fra Sentral-Europa har økt jevnt i løpet av de siste 15-20 årene. Norge har utviklet et godt samarbeid med spesielt Polen. Men også med Tsjekkia og Ungarn har kontakten økt målt gjennom sampublisering og samarbeid innenfor EUs rammeprogram for forskning. En evaluering har vist at samarbeidet ikke bare har vært et norsk bidrag til å styrke samarbeidspartnerne. Dette har gått begge veier. Samarbeidslandene har tradisjonelt vært

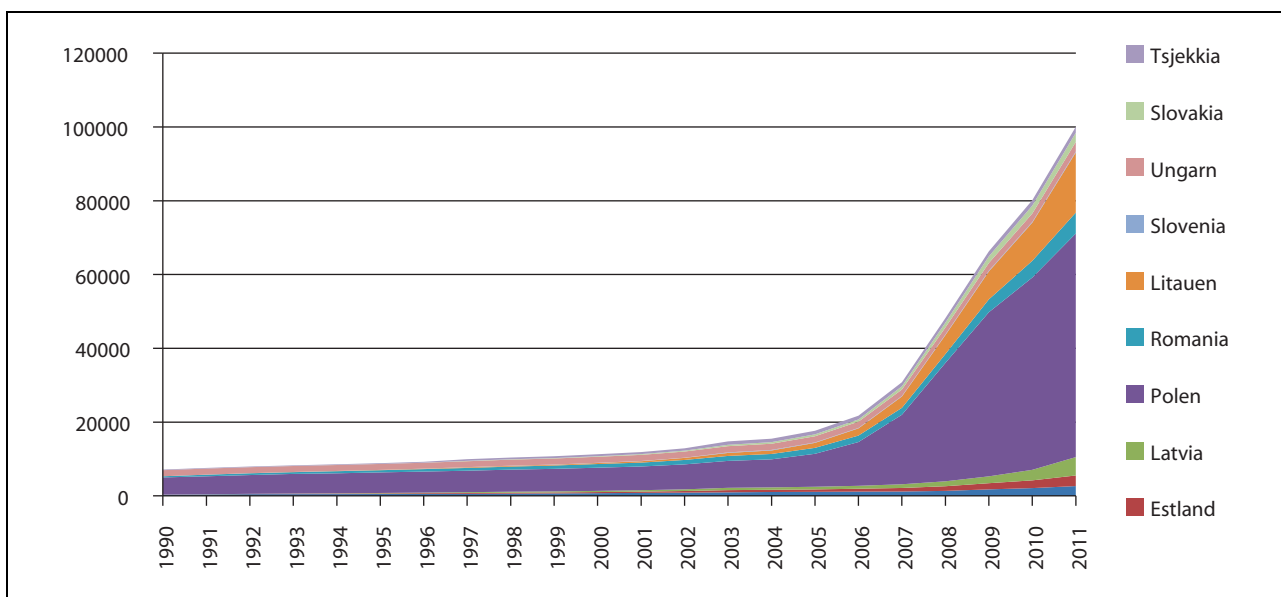

Figur 2.4 Utvikling i norsk eksport til EU og de baltiske og sentraleuropeiske land, 2001–11. Prosentvis endring fra 2001.

Kilde: SSB.

sterke innen fag som fysikk og matematikk, som er viktig for Norge. I naturvitenskapelige prosjekter har norske miljøer kommet med viktige bidrag, blant annet gjennom Norges tradisjon med en flerfaglig tilnærming til å løse problemer.

Flere av de sentraleuropeiske landene er blitt populære blant norske studenter som vil ta hele eller deler av graden i utlandet. De mest populære

Figur 2.5 Innvandring¹ til Norge fra de baltiske og sentraleuropeiske landene.

¹ SSBs definisjon: Innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre.

Kilde: SSB

landene er fortsatt Storbritannia, Danmark og USA. Men det har vært en kraftig økning i antall norske studenter i Polen, fra 380 i studieåret 2001-02 til 1383 i 2010-11. Også i Ungarn og Slovakia er det i dag mange norske studenter. De aller fleste av disse tar profesjonsstudier.

Antall studenter fra de baltiske og sentraleuropeiske landene til Norge har også økt. Tallet på utenlandske statsborgere som avla doktorgrad i Norge doblet seg fra perioden 1990-99 til 2000-09. Samtidig har antallet doktorgradskandidater fra de baltiske og sentraleuropeiske landene tidoblet seg i samme periode. I 2010 disputerte 41 kandidater fra disse landene ved norske høyere utdanningsinstitusjoner.

Etter EU-utvidelsen i 2004 økte innvandringen fra de baltiske og sentraleuropeiske landene kraftig. I all hovedsak dreier dette seg om arbeidsinnvandring. Polakker utgjør i dag den største inn-

vandrergruppen i Norge med ca 60 000. Til sammenlikning utgjør den nest største gruppen, svensker, ca 35 000. Antall litauere fast bosatt i Norge er om lag 16 000. I tillegg kommer arbeidstakere som ikke melder flytting. De fleste innvandrerne til Norge kommer i dag fra de nye EU-landene. Denne arbeidsmigrasjonen har bidratt til den høyeste nettoinnvandringen noen gang. Dette har positive virkninger for norsk økonomi. Sært tiltrengt arbeidskraft er blitt tilgjengelig. Dette har også resultert i økt mellommenneskelig kontakt og økt kjennskap og oppmerksomhet i Norge om denne regionen i vårt nærområde.

Utviklingen innen handel, forskningssamarbeid, høyere utdanning og innvandring viser at de nye medlemslandene i EU blir stadig viktigere for Norge. Polen og de baltiske landene er på grunn av sin nærhet særlig viktige.

3 Resultater av EØS-midlene 2004-09

3.1 Gjennomføring

Ved utløpet av tildelingsfristen 30. april 2009 var alle EØS-midlene fordelt på til sammen 1250 prosjekter eller fond i mottakerlandene. Ved fristen for fullføring, 30. april 2011, var 1106 prosjekter fullført. 109 prosjekter fikk ett års forlengelse. 35 prosjekter var ikke gjennomført eller stanset underveis. Det anslås at 97 prosent av prosjektene er ferdigstilt ved utgangen av april i år. Dette er høyt sammenlignet med EUs egne fond og programmer. Det er imidlertid store variasjoner mellom landene. For eksempel forventes det at Polen ferdigstiller over 95 prosent av prosjektene. I Hellas vil trolig bare omlag halvparten av prosjektene bli gjennomført.

En sluttevaluering av EØS-midlene¹ peker på flere forhold som har bidratt til den høye andelen ferdigstilte prosjekter. For det første har det vært sterk konkurranse om midlene og grundige prosesser for å velge ut de prosjektene som skulle få finansiering. For det andre har prosjektene blitt fulgt tett opp av giverne og mottakerlandene selv. Ekstern kompetanse har blitt brukt til både forhåndsvurderinger og kontroll med gjennomføringen. For det tredje har prosjektene vært relativt små, noe som har gjort oppfølgingen lettere. Gjennomføringsgraden for EØS-midlene vurderes i sluttevalueringen å være høyere enn for programmer finansiert av EU.

¹ Nordic Consulting Group (2012) *EEA and Norway Grants, End Review*

Figur 3.1 Energieffektivisering av bygninger er blant de mest effektive tiltakene for å redusere utslipp av klimagasser. Her fra Busko-distriktet i Polen hvor sju skolebygg ble etterisolert og fikk nye vinduer og dører.

Foto: UD

Det forventes at om lag 90 prosent av støtten blir utbetalt. Beløp som ikke utbetales, er hovedsakelig innsparinger som skyldes lavere priser, nedskalering av prosjekter, forsinkede eller avlyste prosjekter. Disse midlene beholdes av giverlandene.

Oppfølgingen både fra giversiden og i det enkelte land har vært tett. I perioden 2004-09 ble det avdekket få alvorlige brudd på reglene for bruk av EØS-midlene. De regelbruddene som er funnet, gjelder i hovedsak avvik fra prosedyrer for offentlige innkjøp, manglende byggetillatelse, manglende egenfinansiering i privat sektor og dekning av kostnader som ikke kan kreves refundert. I slike tilfeller har utbetalingene til prosjektet blitt redusert med et beløp tilsvarende avviket, eller midler har blitt krevd tilbake. I noen saker er det påvist mislighold/svindel. Disse følges opp grundig.

3.2 Bidrag til sosial og økonomisk utjevning i EØS

Sluttevalueringen konkluderer med at EØS-midlene 2004-09 har bidratt til å redusere ulikheter i Europa. Da EØS-midlene på mange sektorer er små sammenlignet med EUs bidrag og landets egne budsjetter, er det imidlertid ikke mulig å påvise konkrete endringer på nasjonalt nivå innen alle sektorer. Men prosjektene har bidratt innen-

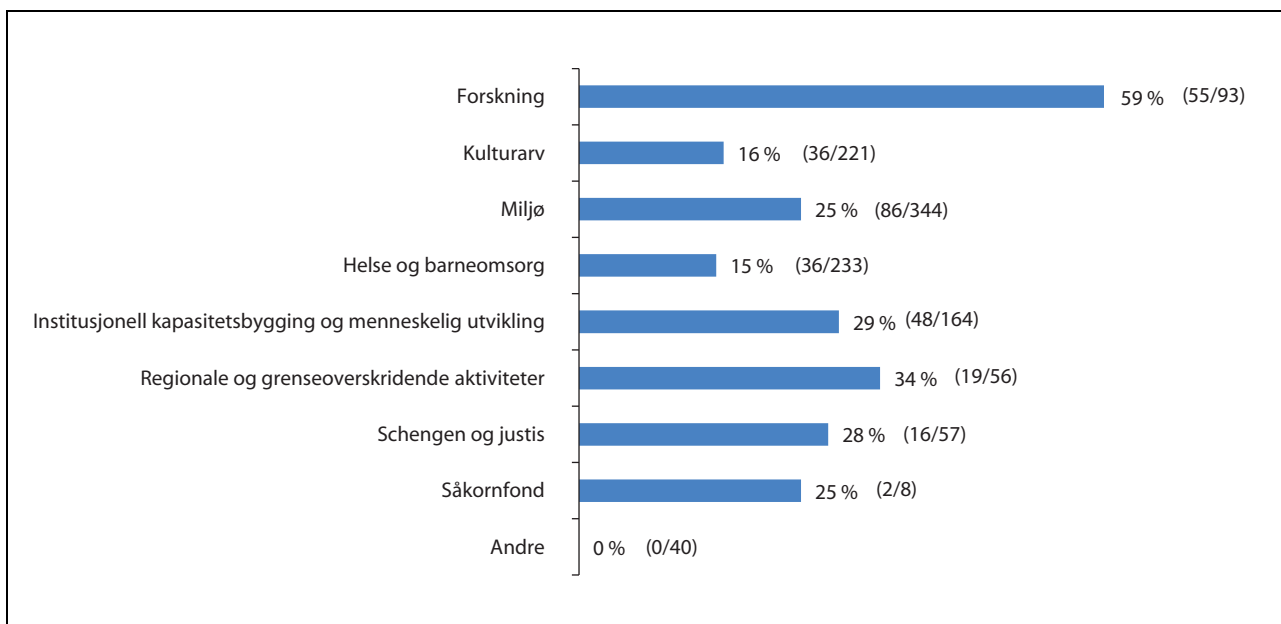
for nasjonale strategier for økonomisk og sosial utvikling. I noen sektorer er påvirkningen godt synlig også nasjonalt. Støtten til sivilt samfunn har gjort at frivillige organisasjoner har økt kapasitet og spiller en større rolle i samfunnet. Et annet eksempel er prosjekter innen helse og barneomsorg som har nådd nær 6 prosent av alle barn i Polen.

De enkelte prosjektene har vært relativt små. Dette har gjort det lettere å rette innsatsen inn mot prioriterte mål, som etniske minoriteter, barn, funksjonshemmede, eller mot næringssvake geografiske områder. Sluttevalueringen viser at i de største mottakerlandene har vel 30 prosent av alle prosjektene kommet sårbare grupper til gode.

3.3 Partnerskap og styrking av bilaterale forbindelser

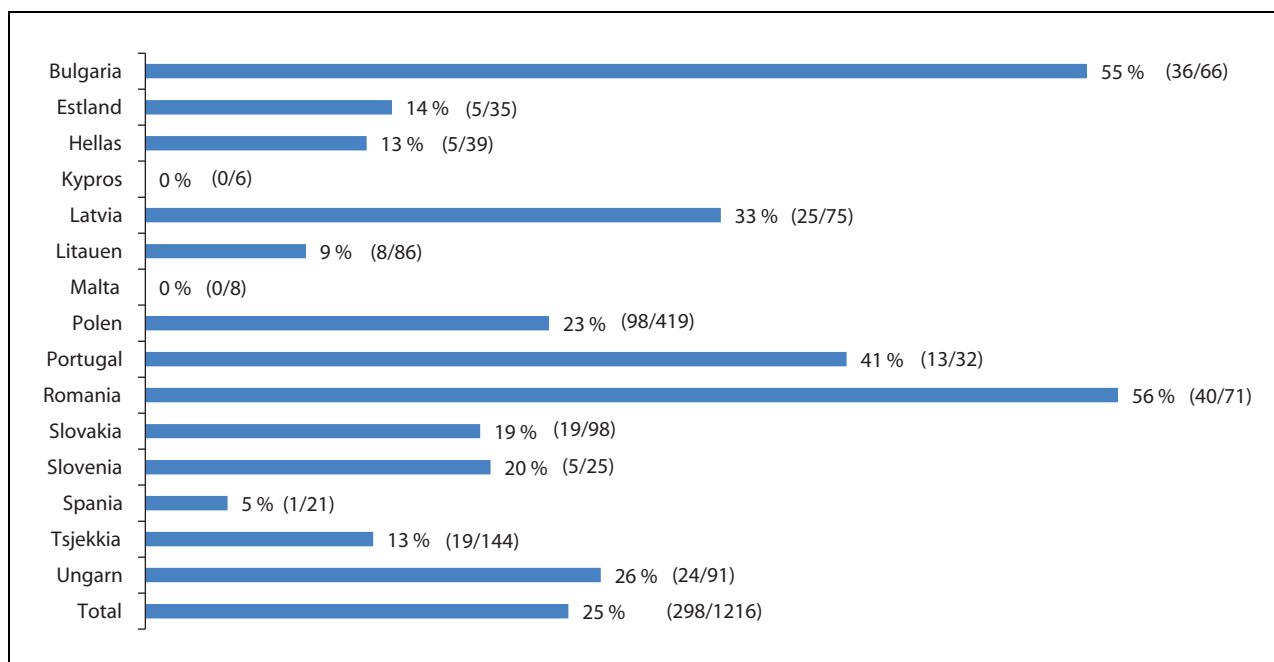
I avtalen med EU om EØS-midlene 2004-09 var det ikke et avtalefestet mål at prosjektene skulle bidra til bilateralt samarbeid mellom giver- og mottakerlandene. Ved behandlingen av avtalen ønsket imidlertid Utenriks- og forsvarskomiteen at midlene også skulle benyttes til å styrke det bilaterale samkvem mellom Norge og mottakerlandene.

Regjeringen har i tråd med dette arbeidet aktivt med å legge til rette for at norske aktører som næringsliv, utdannings- og forskningsinstitusjoner, frivillige organisasjoner og offentlige

Figur 3.2 Partnerskapsprosjekter¹ 2004-09 fordelt på sektorer (begge finansieringsordningene).

¹ Figuren viser partnerskap i individuelle prosjekter. Partnerskap under fond og programmer kommer i tillegg.
Kilde: Financial Mechanism Office

Figur 3.3 Partnerskapsprosjekter¹ 2004–09 fordelt på land (begge finansieringsordningene).

¹ Figuren viser partnerskap i individuelle prosjekter. Partnerskap under fond og programmer kommer i tillegg.

Kilde: Financial Mechanism Office

etater kan delta i relevante prosjekter. Da Bulgaria og Romania ble medlemmer i EU i 2007, ble det for den toårige norske finansieringsordningen stilt krav om norsk partnerskap i alle prosjekter. I 2008 ble det etablert en egen støtteordning for sosial dialog hvor norske organisasjoner kunne søke om midler. I noen land ble det etablert bilaterale fond for forskning, stipend og kulturutveksling.

Resultatet er at til sammen 298 individuelle prosjekter har hatt en partner fra giverlandene. Det tilsvarer omlag 25 prosent av prosjektene. De aller fleste samarbeidspartnerne var norske. I tillegg kommer om lag 600 partnerskap i mindre prosjekter som er finansiert gjennom fond og programmer. Dybden og bredden på engasjementet har variert mye. Mens den norske partneren i noen prosjekter har vært tungt involvert i både planlegging og gjennomføring, har samarbeidet i andre tilfeller vært mer begrenset og ad-hoc-preget, ofte med studieturer for å dele kunnskap. I sluttevalueringen gjøres en vurdering av relevansen av partnerskapene i fire av mottakerlandene. De aller fleste institusjonene som hadde en norsk partner, vurderte partnerskapet som avgjørende eller viktig for prosjektet. Dette vurderes som et høyt tall og indikerer at samarbeidet i prosjektene har vært vellykket.

EØS-midlene har også blitt brukt som et virkemiddel for å utvikle samarbeid mellom Norge og

mottakerlandene utover konkret prosjektsamarbeid. Ved statsbesøk og offisielle politiske besøk har samarbeidet om EØS-midlene fått stor oppmerksomhet. De norske ambassadene i mottakerlandene har arbeidet aktivt for å gjøre Norges bidrag kjent.

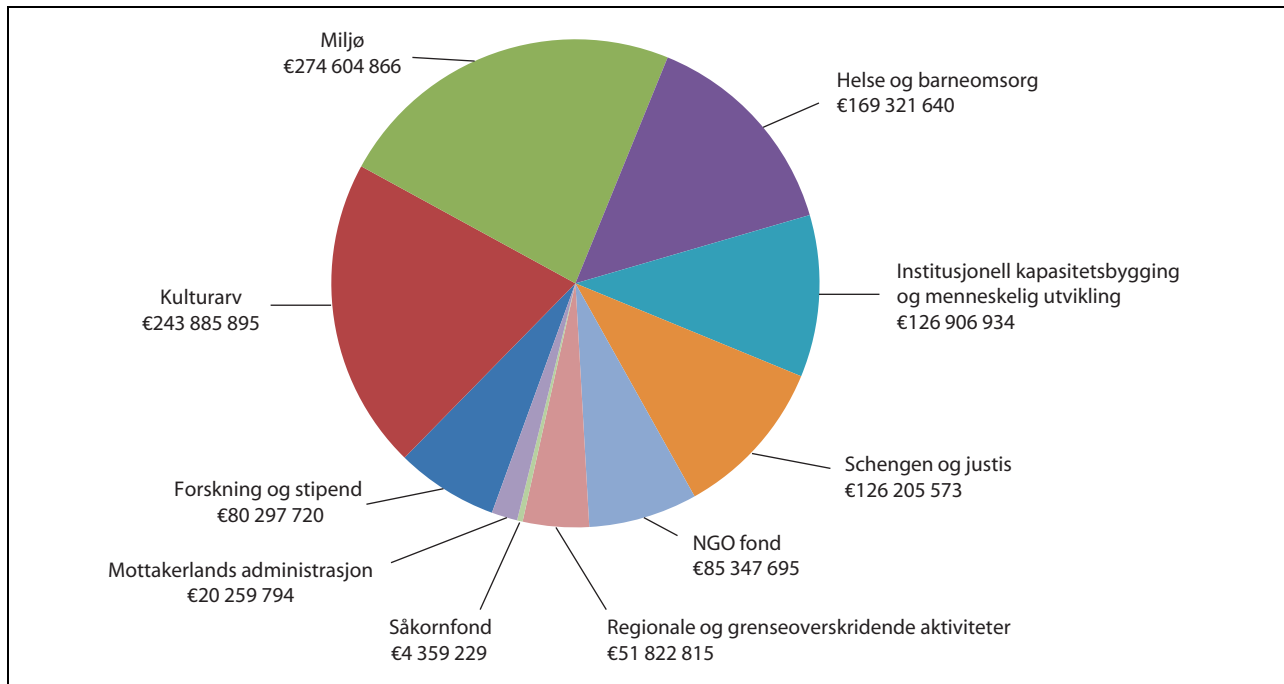
3.4 Viktige resultater på de enkelte sektorene

Hovedtyngden av midler gikk til miljø- og kulturvern. En stor andel av midlene gikk også til helse- og barneomsorg og justisfeltet.

3.4.1 Miljø

274,6 mill. euro gikk til miljøtiltak, og dette var den største sektoren. Mye av støtten rettet seg inn mot tiltak for å redusere klimagassutslipp. Prosjekter for å redusere forurensningen av vann, bedre avfallshåndteringen og bevare det biologiske mangfoldet ble også støttet. Ytterligere 40 mill. euro gikk til miljøprosjekter under forskningsfond og fond for det sivile samfunn.

Energieffektivisering av bygninger er blant de mest effektive tiltakene for å redusere utslipp av klimagasser. Kalkyler gjort i en ekstern gjennomgang anslår at EØS-midlene 2004–09 har bidratt til å redusere CO₂-utslipp med 173 000 tonn årlig, og

Figur 3.4 EØS-midlene 2004-09 (begge finansieringsordningene) fordelt på sektorer.

Kilde: Financial Mechanism Office

økt produksjonen av fornybar energi (varme og elektrisitet) med 40 500 MWh/per år². De største reduksjonene av CO₂-utslipp er gjort i Estland og Polen, etterfulgt av Latvia. Samme gjennomgang konkluderer med at ordningene har gitt betydelige bidrag til Polens og Estlands nasjonale målsettinger på dette området. Det ble imidlertid også pekt på at de økonomiske innsparingene ved reduserte fyringsutgifter er så store at tilskuddet i mange tilfeller kunne vært redusert. Dette er lagt til grunn i neste periode.

Investeringer i bedre vann- og avløpssystemer har redusert forurensningen av grunnvannet og gitt bedre drikkevann i Bulgaria, Polen, Slovakia og Romania. Kapasiteten for rensing av avløpsvann er økt betydelig.³ I Slovakia ble EØS-midler brukt til flomsikring i byene Nizny Slavkov, Lipany og Myjava, mens Košice og Prešov mottok støtte til en detaljert kartlegging av flomtrusler. Flomsikring ble også utført på den kommunale avfallsplassen i den rumenske byen Piatra Neamt. Dette har vært viktig for det lokale økosystemet og helsesituasjonen i området.

God miljøforvaltning er viktig for å verne det biologiske mangfoldet. EØS-midlene bidro til 112 nye forvaltningsplaner, 129 nye overvåkingssyste-

mer, utvidelse av Natura 2000-nettverket, nye nasjonale databaser for biologisk mangfold samt programmer for vern av truede dyrearter. Ifølge en ekstern evaluering⁴ var investeringene i tråd med nasjonale og internasjonale mål for biologisk mangfold. De ga også viktig informasjon som vil bidra til å verne arter og habitater. Evalueringen fremhevet at prosjektene vil gi langsiktige, positive virkninger. Gjennomgangen slo imidlertid fast at det var få og små prosjekter på dette området og at det var behov for nytenkning for å øke interessen for feltet i mottakerlandene.

EØS-midlene støttet prosjekter for håndtering av avfall i Bulgaria, Estland, Latvia, Polen, Romania, Slovakia og Ungarn. Støtten på 14,5 mill. euro økte gjenvinningen, hevet standarden på eksisterende avfallsplasser og gjorde det mulig å bruke avfall som en ressurs i industrien.

Det ble gjennomført 86 individuelle miljøprosjekter og 33 miljøforskningsprosjekter i samarbeid med partnere fra Island eller Norge. De fleste samarbeidsprosjektene fokuserte på bærekraftig utvikling, energieffektivitet og fornybar energi. Partnerne var private og offentlige instanser innen områder som naturforvaltning, forurensningskontroll, vannforvaltning og fornybar energi i tillegg til kommuner, universiteter og

² COWI AS (2010) *Review of support to Green House Gas Reductions*

³ Personekvivalent eller enhet pr. innbygger (PE)

⁴ Pitija (2010) *Review of EEA and Norway Grants Biodiversity Support*

forskningsinstitusjoner. Et godt eksempel er Hydro Energy Company i Bulgaria som etablerte et joint venture selskap sammen med Norsk Solkraft AS. Selskapet har bygget en solcellepark med en installert kapasitet på 0,8 MW i Pripechene sørvest i Bulgaria. Et annet eksempel er samarbeidet mellom Klima- og forurensningsdirektoratet i Norge og polske miljømyndigheter. Med bakgrunn i en norsk modell, men tilpasset polske forhold, ble det utviklet et moderne risikobasert system for tilsyn og kontroll av polske bedrifters etterlevelse av miljøregelverket. Reduserte utslipp i Polen bidrar også til mindre forurensning i Norge. Samarbeidet fortsetter i perioden 2009-14. Det var også omfattende samarbeid i mindre prosjekter støttet av ulike forsknings- og miljøfond.

3.4.2 Sivilt samfunn

Mellom 2004 og 2009 kanaliserte EØS-midlene 85 mill. euro til det sivile samfunn gjennom 19 fond for frivillige organisasjoner i 12 av landene. I tillegg fikk det sivile samfunn støtte gjennom enkeltprosjekter, tilsvarende rundt 100 mill. euro.

Viktige resultater er oppnådd både i enkeltprosjekter og i forhold til utviklingen av sivilt samfunn i landene. Ifølge en omfattende ekstern evaluering ga midlene et «godt forvaltet, tilgjengelig og synlig tilskudd» til det sivile samfunn i Sentral- og Sør-Europa⁵. NGO-fondene har gitt viktig økonomisk støtte til organisasjonene, men har også bidratt til anerkjennelse av frivillig sektors rolle. Evalueringen fastslår at støtten har styrket sektorens påvirkningskraft og rolle som vakthund. Støtten til frivillige organisasjoner ble rettet inn mot temaer som står høyt på den politiske dagsorden. Over 1000 prosjekter handlet om å fremme demokrati, menneskerettigheter, anti-diskriminering og inkludering av sårbare grupper, inkludert romfolket. Miljøtiltak på lokalnivå, helsevesen, barn og kulturarv fikk også støtte.

EØS-midlene støttet en rekke nybrottsprosjekter. For eksempel ble homofiles rettigheter synliggjort i Portugal og Litauen og en ny modell for sosialhjelp til kreftrammede ble utviklet i Bulgaria. EØS-midlene har også gitt de frivillige organisasjonene økt kapasitet. 40 prosent av mottakerne sa at de hadde fått opplæring som gjorde dem bedre i stand til å skaffe støtte fra andre kilder. Administrasjonen av fondene gjorde at EØS-midlene ble sett på som effektive og tilgjengelige.

Muligheten for å kunne søke om små beløp gjorde at også små organisasjoner kunne dra nytte av støtten. Fordi pengene ble utbetalt på forhånd, ble det lettere å planlegge på lengre sikt. Dette er ofte en utfordring for små frivillige organisasjoner.

Støtten bidro til samarbeid mellom frivillig og offentlig sektor og til utvikling av partnerskap med organisasjoner i Norge. Den norske Helsingforskomiteen spilte en avgjørende rolle i å legge til rette for at norske organisasjoner kunne delta.

3.4.3 Forskning

Det ble bevilget 80,3 mill. euro til forskning, hovedsakelig gjennom samarbeid med norske forskningsmiljøer. Midlene gikk i all hovedsak til offentlige forskningsinstitusjoner og universiteter, men enkelte private institusjoner mottok også støtte.

EØS-midlene bidro til nye patenter, doktorgrader og publisering av artikler i diverse forskningstidsskrifter. Forskning er en langsiktig investering, og EØS-midlene har lagt et godt grunnlag for videre samarbeid, inkludert forskningssamarbeid med EU. En evaluering av forskningsstøtten i Polen, Ungarn og Tsjekkia viste at støtten bidro til forbedret kvalitet på forskningen⁶. Takket være godt informasjonsarbeid og gode resultater er støtten også godt kjent innenfor forskningsmiljøene. Et bredt utvalg prosjekter fikk støtte, først og fremst innen helse og miljøvern. Det slovakiske universitetet for teknologi i Bratislava mottok for eksempel støtte til å etablere et senter for forskning på fornybare energikilder. Dette bidro ikke bare til en nødvendig investering på et område hvor nasjonal finansiering er knapp, men vil også hjelpe Slovakia med å holde tritt med framtidige målsettinger i EU.

Evalueringen av forskningsstøtten framhevet fordelene ved økt samarbeid og understreket at behovet for å styrke de bilaterale forbindelsene er spesielt relevant for forskningssektoren. Øremerkede ordninger for forskning i Tsjekkia, Estland, Latvia og Polen støttet nærmere 100 prosjekter med partnere, hovedsaklig fra Norge. De norske partnerne inkluderte både universiteter og forskningsinstitutter. Med deltakelse av anerkjente forskere på områder som energi og miljø, var givelandene i stand til å bidra med egne erfaringer. Samarbeidet mellom det tsjekkiske geologiske undersøkelsesinstituttet og Internasjonalt forsk-

⁵ Pitija (2010) *Evaluation of EEA and Norway Grants NGO Funds*

⁶ COWI (2011) *Evaluation of the sector academic research under the EEA/Norway Grants*

ningsinstitutt i Stavanger (IRIS) er et eksempel på dette. Disse to partnerne samarbeidet om et større prosjekt for å kartlegge mulige steder for fremtidig CO₂-fangst og lagring i Tsjekkia. Samarbeidet har ikke bare økt utvekslingen og overføringen av kompetanse og teknologi, men hjulpet til å internasjonalisere forskning i mottakerlandene. Det har også vært en døråpner for samarbeid innenfor andre områder. Et annet eksempel er det norsk-polske forskningsfondet hvor EØS-midlene bidro med 700 000 euro til et program for å motvirke hjerneflukt fra Polen. Programmet støttet 47 forskere slik at de kunne vende tilbake fra utlandet eller forbli i Polen.

3.4.4 Utdanning og stipender

Det ble satt av 24 mill. euro til stipendfond, fordelt på 11 mottakerland. Dette bidro til å støtte 371 institusjoner og flere tusen studenter og lærere. Mobiliteten og utvekslingen mellom utdanningsinstitusjoner økte. Det ble stimulert til gjensidig læring. Institusjonell kapasitet og kompetanse ble styrket.

2650 studenter dro nytte av EØS-midlene. Over 1600 av disse var kvinner. Også akademisk personell deltok. Aktivitetene omfattet hovedsakelig opplæring og forskning, men også utredning av fremtidige samarbeidsmuligheter og arbeid med felles læreplaner. Det ble også gitt støtte til prosjekter innen lærerutdanning og spesialundervisning.

Samarbeid mellom mottaker- og giverland har vært spesielt fremtredende innenfor stipendordningene. De fleste fondene dekket utveksling fra mottakerland til Norge. Noen fremmet også mobilitet andre veien. I tillegg ble det etablert over 570 partnerskap mellom utdanningsinstitusjoner fra mottakerland og Norge, Island og Liechtenstein.

3.4.5 Helsevesen og barn

Gjennom EØS-midlene 2004-09 mottok prosjekter innen helse og barneomsorg 169,3 mill. euro i støtte. I tillegg ble 15,5 mill. euro gitt til helseforskning.

Oppussing av sykehus, opplæring av helsepersonell samt innkjøp av moderne utstyr har gitt bedre tilgjengelighet og høyere kvalitet på helse-tjenester i flere land. Mange prosjekter ble rettet mot utsatte grupper og fattige områder. EØS-midlene har også blitt brukt til å bedre forvaltning innen helsesektoren. EØS-midlene ga tilskudd til opplæring og kurs for 8 800 ansatte i helsevesenet. Oppgraderte fasiliteter for barneomsorg, hel-

sekampanjer og investeringer i nye lekeplasser og idrettsanlegg har bidratt til bedre oppvekstvilkår for barn og unge. Nesten 390 lekeplasser og idrettsanlegg ble enten opprettet eller utbedret. 270 barnehager og barneskoler ble oppgradert. Flere land brukte også støtten til å oppruste barnevernsinstitusjoner.

En evalueringsrapport viser at midlene har hatt en positiv effekt⁷. Nesten alle prosjektene nådde sine mål. Noen fikk til og med bedre resultater enn forventet. Evalueringen fremhever spesielt at EØS-midlene fylte et tomrom ved å gi støtte til prosjekter på områder hvor det var lite nasjonal finansiering og støtte fra EU. Takket være målrettet informasjonsarbeid er midlene godt kjent.

Det ble gjennomført 36 helseprosjekter og 30 helseforskningsprosjekter i partnerskap med forskningsinstitusjoner og helseinstitusjoner fra giverlandene. Et eksempel er den norske Tyrilistiftelsen og den ungarske Diótörés-stiftelsen som utvekslet ekspertise på behandling av unge, hjemløse rusmisbrukere.

3.4.6 Kulturarv

Det ble gitt EØS-midler til bevaring av europeiske kulturminner i alle mottakerlandene. Dette utgjorde om lag 20 prosent av den totale bidraget i perioden 2004-09. Støtten på 243,8 mill. euro ble fordelt på 221 prosjekter og tre fond som dekket et bredt spekter av aktiviteter. Det har vært få andre finansieringsmuligheter for denne sektoren, og midlene har derfor blitt særlig verdsatt.

Renovering av historiske bygninger og monumenter utgjorde om lag 75 prosent av prosjektene. I alt ble nesten 150 kulturminner restaurert. Dette er ikke bare restaurering av bygningsmasse, men et betydelig bidrag til å stimulere økonomisk aktivitet og lokal næringsutvikling. Kulturskattene som er gjenreist og åpnet for lokalsamfunn og turister, har bidratt til at byer og regioner har fått nytt liv. Det er skapt nye arbeidsplasser og blitt flere besøkende. Stoltheten og selvfølelsen er også styrket. Det ble også gitt støtte til opplæring, utvikling av bærekraftig turisme, bevaring av gjenstander og digitalisering av historiske skrifter. En evaluering av støtten til kulturarv i perioden 2004-09⁸ viste at støtten hadde vært svært vellykket, og at prosjektene var relevante for sosial og økonomisk utjevning.

⁷ COWI (2011) *Evaluation of the sector health and childcare under the EEA/Norway Grants*

⁸ Pitja (2011) *Evaluation of the sector cultural heritage under the EEA/Norway Grants*

Figur 3.5 Kulturutvekslingsfondet i Polen støttet over 70 prosjekter og stimulerte til et omfattende samarbeid mellom polske og norske kulturformidlere. Forestillingen Garmanns Verden ble satt opp i samarbeid mellom Teatr Baj, Oslo Teatersenter og Grusomhetens Teater.

Foto: Teatr Baj

Boks 3.1 Kulturutveksling med Polen

Kulturutvekslingsfondet med Polen ble opprettet i 2008. Fondet var på drøyt 10 mill euro og støttet til sammen 72 samarbeidsprosjekter innen et vidt spekter. 78 norske kulturorganisasjoner deltok. Det har vært god geografisk spredning av prosjektene, både i Norge og i Polen. Totalt har norske aktører vært med på å organisere over 400 kulturarrangementer. Fondet har i hovedsak blitt svært godt mottatt av norske aktører til tross for enkelte administrative utfordringer. Aktørene har blant annet meldt tilbake at Polen har lange kulturtradisjoner som det er mye å lære av, og at det faglige utbyttet har vært stort. Fondet vil bli videreført i perioden 2009-14 og bygge på de erfaringene som er gjort.

Totalt ble 38 kulturarrivprosjekter gjennomført i samarbeid mellom institusjoner i mottaker- og giverlandene. Kommuner, museer, kultur- og

forskningsinstitusjoner og private organisasjoner deltok. Bidragene fra partnerne i giverlandene varierte fra praktisk assistanse til mer strategisk samarbeid.

3.4.7 Schengen og justisfeltet

Støtten til Schengen- og justisområdet utgjorde 126,2 mill. euro fordelt på 59 prosjekter. En stor del av støtten hjalp landene å oppfylle kravene til å bli tatt opp som medlemmer i Schengen-samarbeidet. EØS-midler ble også brukt på å styrke justis-sektoren og bedre kriminalomsorgen. Støtten var mest omfattende i Polen og Latvia. Men det ble også gitt midler til Bulgaria, Kypros, Tsjekkia, Estland, Litauen, Malta, Slovakia og Slovenia.

I Polen ble støtten gitt til bekjempelse av organisert og internasjonal kriminalitet, ulovlig innvandring og generelt politiarbeid. Moderne utstyr og teknologi ble installert på 71 grenseoverganger.

I Estland, Latvia og Litauen ble det gitt viktig støtte til å forbedre forholdene i fengsler, til rehabiliteringsprogrammer for innsatte og til opplæring av personell. Totalt 1300 mindreårige i fengsler og forvaringsanstalter deltok i opplæringsprogrammer. Latvia og Litauen fikk også oppgradert

fengsler i svært dårlig forfatning. En ekstern gjennomgang bekreftet at det ble oppnådd gode resultater, men påpekte at det manglet en helhetlig plan for støtten til denne sektoren.⁹ I Bulgaria ble det gitt støtte til grenseovervåking. En norsk bedrift var hovedleverandør.

Samarbeid er avgjørende for at Schengenområdet skal fungere på en tilfredsstillende måte. Det ble etablert verdifullt samarbeid mellom politiet og justismyndighetene i mottakerlandene og Norge. Politidirektoratet samarbeidet med polsk politi i fem prosjekter og bidro til å styrke kriminaltekniske etterforskningsgrupper og operative politiovervåkingsenheter. I tillegg ble flere politienheter satt i stand til å drive elektronisk registrering og kontroll av personopplysninger. Direktoratet var også involvert i prosjekter i Bulgaria, Tsjekkia, Latvia og Litauen. Andre norske institusjoner så som Kriminalomsorgens sentrale forvaltning deltok i prosjekter for å bedre tilbudet til innsatte og forebygge kriminalitet. Totalt sett var norske partnere involvert i 16 prosjekter fordelt på fem land, og et godt grunnlag anses lagt for videre samarbeid.

3.4.8 Regionalpolitikk og grensesamarbeid

EØS-midlene 2004-09 bevilget 51,8 mill. euro til 53 prosjekter, programmer og fond rettet mot regionalpolitisk og grensekryssende samarbeid i ti mottakerland¹⁰. Støtte til regional utvikling ble også gitt innenfor andre sektorer. Samlet sett ble nesten 40 prosent av alle prosjekter gjennomført av lokale og regionale myndigheter. Det ble gjennomført 19 prosjekter i samarbeid med partnere fra giverlandene.

Støtten bidro til lokal og regional utvikling gjennom kunnskapsoverføring og kapasitetsbygging. Flere tiltak ble igangsatt for å bidra til økonomisk utvikling, blant annet gjennom å stimulere offentlig-privat samarbeid og næringsutvikling. Godt styresett, likestilling, menneskerettigheter og sosial inkludering er andre områder som ble støttet.

Ifølge en ekstern gjennomgang¹¹ hadde EØS-midlene størst effekt der de stimulerte til samar-

beid over grensene og til samarbeid mellom offentlig og privat sektor. Støtten til forvaltning av felles vannressurser var også vellykket. I de prosjektene som ble evaluert, var det et ekte og aktivt engasjement fra en stor gruppe mennesker på begge sider av grensen.

Ved å gjøre midler relativt enkelt tilgjengelig også for mindre prosjekter, bidro giverlandene til å engasjere mange små, lokale og regionale organisasjoner i grensekryssende samarbeid. Selv om små prosjekter kan gi relativt høyere kostnader til administrasjon, ga de raske og synlige resultater.

3.5 Resultater i noen sentrale mottakerland

Sluttevalueringen av EØS-midlene tok for seg fire land: Polen, Romania, Tsjekkia og Latvia. Disse mottok til sammen 63 prosent av midlene i 2004-09.

3.5.1 Polen

Polen var det landet som mottok mest EØS-midler. Gjennomføringen av prosjektene har vært god med høy måloppnåelse. Dette viser at Polen har hatt god planlegging og oppfølging. 90 enkeltprosjekter har hatt en partner fra giverlandene. I de aller fleste av disse mener den polske samarbeidsinstitusjonen at partnerskapet har vært svært viktig. I tillegg har det vært et betydelig samarbeid gjennom fondene for kulturutveksling og forskningssamarbeid.

Innen miljø og bærekraftig utvikling har EØS-midlene gitt viktige bidrag til energieffektivisering og fornybar energi samt forurensningskontroll. Isolering, utskiftning av vinduer og dører, installasjon av termostatiske ventiler og utskiftning av ineffektive oljedrevne varmtvannsbeholdere har bidratt til store årlige besparelser og reduserte utslipp av klimagasser. Oppgraderingene har hovedsakelig vært utført i offentlige bygninger, som skoler og helseinstitusjoner. Dette bidrar til bedre miljø, men også til bedre fasiliteter for brukerne. Miljøprosjektene har vært relativt små. Sluttevalueringen påpeker at de har vært målrettede og relevante for Polens målsettinger på området.

Polen har mottatt betydelig støtte til styrking av politi og rettsvesenet for å bekjempe organisert og grensekryssende kriminalitet. Norsk politi har vært partner i flere prosjekter. Sikkerheten ved grenseoverganger ble forbedret for å oppfylle kravene til Schengen-avtalen.

⁹ INTEGRATION (2010) *Evaluation of Norway Grants support to the implementation of the Schengen acquis and to the strengthening of the judiciary in the new EU and EEA member states*

¹⁰ Bulgaria, Estland, Ungarn, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia og Spania

¹¹ INTEGRATION (2011) *Review of EEA and Norway Grants support to Regional Policy and Cross-Border Activities in new EU and EEA member states, Integration, March 2011*

Støtten til kulturarv har sikret restaurering av flere arkitektoniske landemerker i den UNESCO-oppførte gamlebyen i Krakow. I gamlebyen i Warszawa ble originale kjellere, som også står på UNESCOs liste, restaurert. Det har vært viktig å gjøre slike bygninger tilgjengelig for allmenheten. Sluttevalueringen påpeker at støtten har økt potensialet for turisme betydelig.

Innenfor helse og barneomsorg har det vært satset på opplæring av medisinsk personell. Sluttevalueringen påpeker at mens støtten fra EU hovedsakelig har gått til fysisk infrastruktur, har EØS-midlene i stor grad gått til opplæring. Lekeplasser og idrettsanlegg har blitt oppført. Dette er et bidrag til en sunn livsstil for barn og ungdom. Sluttevalueringen anslår at 320 000 barn har nyt godt av EØS-midlene, mange av disse i fattige områder. Dette utgjør nær 6 prosent av alle barn i Polen, noe som understreker betydningen av støtten.

Innen kommunesektoren har det vært gitt støtte til systematisk nettverksarbeid for å bedre offentlig tjenesteyting. I Norge har KS utviklet en modell for å dele ideer og informasjon mellom norske kommuner. Gjennom EØS-midlene har polske kommuner fått tilgang til denne nettverksmodellen. Flere enn 1000 polske kommuneansatte har besøkt norske kommuner som del av et fireårig prosjekt.

Støtten til forskning har særlig vært rettet inn mot helse og miljø, ofte i samarbeid med norske forskningsinstitusjoner. Rundt 1000 polske studenter, lærere og ansatte mottok støtte fra stipendfondet for å studere eller arbeide i Norge.

Støtten til sivil samfunn i Polen har særlig vært rettet inn mot demokrati, miljøvern og bærekraftig utvikling og sosial integrering. Evalueringen av NGO-fondene bekrefter at selv om prosjektene har vært spredt både geografisk og tematisert, er det oppnådd gode resultater. Det fremheves at støtten har bidratt til økt bevisstgjøring og til å finne konkrete løsninger på lokale utfordringer.

3.5.2 Tsjekkia

I Tsjekkia har gjennomføringen vært svært god. Nesten alle prosjekter har nådd de målene som var satt. I alt 19 prosjekter involverte partnerskap mellom tsjekkiske og norske instanser. Et eksempel er samarbeidet mellom norsk og tsjekkisk politi i kampen mot internasjonal organisert kriminalitet. I tillegg har det vært omfattende forskningssamarbeid og utveksling under stipendfondet.

Tsjekkia har svært mange kulturminner og historiske bygninger som er vernet. Men en stor del av denne rike kulturarven trues av forfall. Dette har også konsekvenser for landets mulighet til å utnytte sitt potensial som turistdestinasjon. Det har derfor vært viktig å bidra til bevaring av kulturarven. Over 40 prosent av EØS-midlene gikk til kulturarv. Dette har vært med på å redde mange historiske monumenter, gjenstander, skrifter og bilder fra uopprettelig forfall. Mange historiske steder er åpnet for allmennheten.

Innenfor helse og barneomsorg har det vært særlig fokus på å utbedre barnehager, skoler og lekeplasser. Universitetssykehuset i Praha opprettet et avansert omsorgssenter for nyfødte og spedbarn. Senteret vil bidra til å redusere sykdom og dødelighet hos nyfødte. Sluttevalueringen peker på at størrelsen på prosjektene har gjort det mulig å rette de inn mot særlig sårbare grupper. Dette blir vurdert å være en god strategi.

Fondet for frivillige organisasjoner støttet prosjekter som var rettet inn mot menneskerettigheter og kulturelt mangfold, støtte til funksjonshemmede barn og unge samt miljøvern.

Det ble gjennomført flere miljøprosjekter på områder som vann- og skogforvaltning, overvåking av luftforurensning og biologisk mangfold. Sluttevalueringen påpeker at støtten til miljøsektoren har vært begrenset i omfang, men relevant for de aktuelle områdene. Andre prosjekter har hjulpet Tsjekkia med å møte kravene til Schengensamarbeid og bekjempe grenseoverskridende kriminalitet.

3.5.3 Romania

Romania har mottatt støtte fra EØS-midlene siden landet ble medlem av EU i 2007. I Romania har den norske finansieringsordningen vært forvaltet av Innovasjon Norge, og det har vært norsk partner i alle prosjekter. Romania er av de landene som har hatt størst forsinkelser. Dette skyldes manglende kapasitet på rumensk side. Sluttevalueringen konkluderte imidlertid med at prosjektene har vært relevante og målrettede.

Miljø og bærekraftig utvikling var den største sektoren. Støtte ble gitt til prosjekter for blant annet økt vekt på miljøteknologi og miljøkrav ved offentlige anskaffelser, fornybar energi og til utvikling av en strategi for energisikkerhet og atomsikkerhet. Økoturisme og bærekraftig landbruk fikk også støtte. 35 prosent av midlene under den norske finansieringsordningen gikk til privat sektor i Romania.

Innenfor helsesektoren har mange prosjekter vært rettet mot behovene til barn og familier. Dette inkluderer helsetjenester for barn og ungdom, støtte til familier med funksjonshemmede barn slik at de kan ta seg av barna hjemme, samt kampanjer for å fremme en sunn livsstil. Alt i alt dro 7200 barn nytte av slike prosjekter.

Det rumenske politiet mottok nytt utstyr og opplæring for å bekjempe barnepornografi på internett i samarbeid med sine norske kolleger. Andre aktiviteter inkluderte å bedre sosial dialog og arbeidsforhold i rumensk industri, tiltak og opplæring for å forbedre offentlige tjenester samt arealplanlegging.

Støtten til kulturarv gikk til å restaurere gjenstander og bygninger av historisk verdi og gjøre dem tilgjengelige for allmennheten. Prosjekter for regional utvikling har særlig vært rettet mot bærekraftig utvikling og tilrettelegging for næringslivet.

Det rumenske fondet for frivillige organisasjoner støttet 115 prosjekter på områder som menneskerettigheter, sosial inkludering, barn og ungdom, sosiale tjenester, miljøvern og kulturminner. Frivillige organisasjoner spiller en viktig rolle for demokratisk utvikling og ansvarliggjøring av offentlige myndigheter i Romania, men det har tidligere vært få støtteordninger. EØS-midlene har derfor vært viktige på dette området.

3.5.4 Latvia

26 av de individuelle prosjektene har hatt en norsk partner, hovedsakelig innen justissektoren. I tillegg ble mange samarbeidsrelasjoner etablert under fondet for regional utvikling.

Innen Schengen- og justissektoren støttet EØS-midlene en rekke prosjekter rettet inn mot fengselssystemet. Dette inkluderer programmer for tilbakeføring av innsatte til samfunnet, høyere standarder på bygningene og bedre registrering og informasjonsutveksling om innsatte. Ifølge beregninger har prosjektene kommet 1100 ungdomskriminelle til gode. EØS-midlene bidro også til å innføre Schengen-standarder for grensekontroll.

Støtte til miljøvern og bærekraftig utvikling inkluderte bruk av fornybar energi i oppvarmingen av offentlige bygg og ansvarlig forvaltning av naturressurser. EØS-midlene ga også støtte til anlegg for avfallssortering og gjenvinning, og bedre miljøovervåking og kontroll.

Det ble etablert to fond for regional utvikling. Det ene fremmet utvikling i utkantområder og involverte grensekryssende samarbeid med Estland, Litauen, Hviterussland og Russland. Det andre fremmet offentlig/privat samarbeid om utvikling av infrastruktur. En rekke prosjekter hadde som mål å styrke regional utvikling gjennom nettverksbygging og nye arbeidsmetoder. 500 personer fikk opplæring gjennom disse programmene. To kunnskapsfond ble også etablert, et stipendfond for latviske studenter, lærere og utdanningspersonell, og et forskningsfond.

Innen kulturarv har det blitt gjennomført viktige partnerskapsprosjekter slik som restaurering av Kuldiga distriktsmuseum. Her ble det også bygget et nytt senter for restaurering av trearkitektur. Prosjektet ble gjennomført i nært samarbeid med Norsk håndverksutvikling på Maihaugen og Frogn kommune.

4 Læring og endring

4.1 Konklusjoner og anbefalinger fra eksterne evalueringer

Det er gjennomført en midtveiseevaluering¹ og en sluttevaluering² av EØS-midlene 2004-09. Det er også gjort eksterne vurderinger av arbeidet med å involvere norske partnere³ og av givernes organisering av arbeidet⁴. Det norske samarbeidsprogrammet med Bulgaria og Romania har vært gjenstand for en separat vurdering med vekt på partnerskap⁵. I tillegg kommer eksterne evalueringer og gjennomganger av innsats og resultater av de enkelte innsatsområdene. Disse er nevnt i det foregående kapitlet, og har vært viktige i utforming av målene for den nye perioden.

Tre forbedringsområder har pekt seg ut:

- Bedre tilrettelegging for partnerskap med norske aktører
- Mer fokusert innsats
- Bedre risikostyring

4.2 Bedre tilrettelegging for partnerskap med norske aktører

4.2.1 Forankring i avtalen med EU

I arbeidet med å inkludere norske aktører i perioden 2004-09 har det vært en utfordring at prinsippet om partnerskap ikke var nedfelt i den overordnede avtalen med EU. Det har likevel vært mulig å etablere et relativt høyt antall partnerskapsprosjekter. Evalueringer viser imidlertid at både kvalitet og innhold på samarbeidet varierer betydelig, fra løselige nettverksforbindelser til varig samarbeid og betydelig kunnskapsoverføring.

Da Bulgaria og Romania trådte inn i EØS, ble det etablert finansieringsordninger også for disse to landene. I avtalen mellom Norge og EU ble det slått fast at alle prosjekter i den norske ordningen skulle ha en norsk partner. Innovasjon Norge har forvaltet ordningene og norske aktører har kunnet søke. Fra norsk side har det vært viktig å få nedfelt en felles forståelse av at EØS-midlene også skal bidra til å styrke bilaterale forbindelser mellom Norge og mottakerlandene. Dette ble derfor et tema i forhandlingene med EU om EØS-midlene for 2009-14. Basert på erfaringer fra den forrige runden ble det også lagt vekt på å finne en ny modell for ordningene. Den nye modellen gir muligheter for langsiktig og strategisk samarbeid innenfor viktige fagområder der norske interesser berøres samtidig som man bevarer mulighetene for ad hoc kontakter.

4.2.2 Programsamarbeid

Et viktig virkemiddel for å styrke relasjonene med mottakerlandene har vært å definere sentrale programmer som «partnerskapsprogrammer». Det er nedfelt i rammeavtalene med de enkelte land hvilke programområder dette gjelder.

Fra norsk side er det lagt vekt på områder og land hvor norske fagmyndigheter har særskilte interesser, for eksempel kriminalomsorgen og miljøforvaltningen i Polen, kriminalomsorgen i Litauen og asyl- og innvandringsprosjekt i Hellas. I slike partnerskapsprogrammer er intensjonen at norske fagmyndigheter deltar i strategisk utforming av programmene, bidrar til kunnskaps- og policyutveksling under gjennomføringen og gir råd om utvelgelse av prosjekter. Målet er gjensidig kunnskapsutvikling og etablering av kontakter som kan legge grunnlaget for samarbeid også utover programperioden.

Etatene skal legge til rette for at norske bedrifter, forskningsinstitusjoner, frivillige organisasjoner mfl. kan etablere kontakter i mottakerlandene. For eksempel vil Innovasjon Norge engasjeres i sju land for å legge til rette for samarbeid med norske bedrifter innen grønn innovasjon. Til sammen er flere enn 20 norske fagetater engasjert. Etatene får sine kostnader dekket fra EØS-midlene.

¹ Norad/PriceWaterhouseCoopers (2008) *Mid-term Evaluation of the EEA Grants*

² Scanteam (2012) *End Review of the EEA and Norway Grants*

³ Scanteam (2008) *Norwegian Bilateral Relations in the Implementation of the EEA Financial Mechanisms*

⁴ Statskonsult (2007) *Review of the Administrative Framework for the Implementation of the EEA Grants* og Difi (2009) *Organizing the Financial Mechanism Office*

⁵ Oxford Research (2009) *Fruitful Partnership*

Tabell 4.1 Norske programpartnere

	Bulgaria	Estland	Hellas	Kypros	Latvia	Litauen	Malta	Polen	Portugal	Romania	Slovakia	Slovenia	Spania	Tsjekkia	Ungarn
Klima- og forurensningsdirektoratet (KLIF)	x	x			x	x		x		x					
Direktoratet for naturforvaltning (DN)	x					x				x				x	
Riksantikvaren (RA)		x			x	x				x					x
Norsk kulturråd (NKR)					x	x		x	x	x				x	
Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS)	x	x			x	x									x
Norges vassdrags- og Energidirektorat (NVE)	x										x				
Utlendingsdirektoratet (UDI)			x												
Innovasjon Norge (IN)		x			x	x					x		x		x
Norges forskningsråd (NFR)		x			x			x		x				x	x
Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU)	x	x			x	x		x		x	x	x	x	x	x
Gassnova (GN)								x		x					
Domstoladministrasjonen (DA)						x		x		x					
Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF)					x	x		x		x					
Politidirektoratet (POD)	x					x				x					
Nasjonalt folkehelseinstitutt (FHI)		x							x			x		x	x
Helsedirektoratet (HDIR)		x						x			x				
Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO)													x		
Barentssekretariatet (BAR)	x										x				
Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB)									x		x				x
Krisesentersekretariatet (KSS)				x											
Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk (VOX)															x
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)		x													
Statens strålevern (SSV)										x					

Boks 4.1 KLIF engasjert i Latvia

Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif), med støtte av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB), samarbeider med det latviske miljø- og regionalutviklingsdepartementet om det faglige grunnlaget for utforming av Latvias klimapolitikk. Kapasitetsoppbygging av sentrale, regionale og lokale myndigheter står sentralt. I tillegg skal det settes i verk tiltak for å bevisstgjøre myndigheter, næringsliv, forskning, utdanningssystemet og folk i sin alminnelighet. Norge har verdifull kompetanse og erfaring innen disse områdene som Latvia har vist stor interesse for å få del i. Klifs arbeid med klimagassregnskap, der også Statistisk sentralbyrå og Institutt for skog og landskap gir viktige bidrag, er etterspurt. Begge landene har forpliktelser under Klimakonvensjonen og til felles EU/EØS-reguleringer som gjør det naturlig å samarbeide og utveksle erfaringer og kunnskap. Program-samarbeidet med Latvia gir Norge anledning til å utveksle felles erfaringer, knytte kontakter og nettverk og styrke den strategiske dialogen med et viktig land i vårt nærrområde.

4.2.3 Prosjektsamarbeid

Det legges til rette for at norske bedrifter, frivillige organisasjoner, arbeidslivets parter, forsknings-, utdannings- og kulturinstitusjoner og andre kan delta i prosjekter der dette er naturlig. Det vil først og fremst bli lagt til rette for samarbeid mellom likeverdige partnere, så som mellom en norsk bedrift og en bedrift i et mottakerland eller mellom to kulturinstitusjoner. Når prosjektet omfatter offentlige etater i mottakerlandene, skal regler for offentlige anskaffelser følges. Erfaringene fra perioden 2004-09 viste at det var utfordrende å trekke inn norske bedrifter. For den nye perioden er det derfor opprettet programmer spesielt rettet mot næringslivet. På området grønn næringsutvikling vil det bare i unntakstilfeller bli godkjent prosjekter uten norsk partner.

Innen forskning og kulturutveksling blir det stilt krav om norsk partner. Samtidig legges det stor vekt på å trekke med norske kommuner i programmer som retter seg mot lokal og regional utvikling.

Boks 4.2 Agder-kommuner samarbeider med Spania om likestilling

Vest-Agder fylkeskommune og kommunene Audnedal, Lindesnes, Mandal, Marnadal og Åseral og Bærum har deltatt i et prosjekt i Spania. Målet for prosjektet var å bedre mulighetene for å forene familieliv og yrkesliv. Spania har lave fødselstall, og mange kvinner finner det vanskelig å kombinere arbeid med omsorg for barn. I Norge ser vi at kombinasjon arbeidsliv og yrkesliv er av strategisk betydning for samfunnsutviklingen. Det er store regionale forskjeller i Norge, og blant andre Agder-fylkene ser økning i kvinners yrkesdeltakelse som en prioritering for utvikling i regionen. Dette var grunnen til at KS valgte Agder som samarbeidsregion. Likestilling er et viktig område for samarbeidet med Spania også i perioden 2009-14.

4.2.4 Nettverksarbeid og kunnskapsutveksling

Når det er nedfelt i avtalen med EU at finansieringsordningene for 2009-14 skal bidra til å styrke bilaterale forbindelser, er det viktig at dette blir en del av målsettingen for alle programmer. Dette inkluderer også de programmene som ikke har norsk partner. I alle programmer er derfor 1,5 prosent av budsjettet avsatt til å fremme faglig kontakt med Norge. Dette er midler til deltakelse på kurs og seminarer, søk etter norsk prosjekt-partner, kontakt med norsk ekspertise o.l. På nasjonalt nivå er i tillegg 0,5 prosent av den samlede tildelingen til hvert land satt av til økt kontakt og samarbeid med Norge.

Den nye modellen med partnerskapsprogrammer og øremerkede midler til samarbeid med Norge, styrker dermed det bilaterale aspektet ved EØS-midlene.

4.3 Mer fokusert innsats

Sluttevalueringen av EØS-midlene 2004-09 konkluderer med at prosjektene i svært høy grad har nådd sine mål og at de har ringvirkninger i lokalsamfunnene. Det er også påvist at midlene har hatt synlig virkning nasjonalt på enkelte områder. Støtten til og utviklingen av sivilt samfunn trekkes

frem. På andre områder hvor det har vært få og spredte prosjekter, blir den samlede virkningen mindre synlig når man betrakter landet eller sektoren under ett.

En viktig utfordring i utformingen av EØS-midlene for 2009-14 har vært å sikre en mer samlet og helhetlig innsats innen hver enkelt sektor og i det enkelte mottakerland. I avtalen med EU ble det enighet om hvilke sektorer som kunne motta støtte. Disse sektorene var svært bredt definert. Utenriksdepartementet har derfor i samarbeid med relevante norske fagdepartementer, sivilt samfunn, arbeidslivets parter og KS gjort en presisering av innsatsområder og mål for hver sektor og definert aktuelle programområder. Disse programområdene utgjorde rammene for forhandlingene med det enkelte mottakerland.

Før forhandlingene med mottakerlandene ble det fra norsk side gjort en vurdering av i hvilke land det var størst potensial for samarbeid med norske aktører. For eksempel ble det konkludert med at det ville være interesse i norsk næringsliv for samarbeid om grønn innovasjon i de tre baltske landene. Fra norsk side har det også vært viktig å se til at bruken av EØS-midlene faktisk støtter opp om prioriterte områder i landene. Det var en erkjennelse under forhandlingene at finanskrisen hadde forsterket finansieringsbehovene på mange samfunnsområder. En del av landene hadde derfor ønske om å tilgodese mange sektorer. Dette har ført til at innsatsen i enkelte land blir mindre fokusert enn det man i utgangspunktet hadde sett for seg. Fordelingen av midlene på sektorer er nedfelt i rammeavtaler (MoU-er) med mottakerlandene.

4.4 Bedre risikostyring

I midtveiseevalueringen av EØS-midlene 2004-09 påpekes det at kontrollordningene er svært omfattende. Dette har gått på bekostning av framdrift. Det anbefales at risikovurderingene tar hensyn til ulikheter i de enkelte landene. Det bør også i større grad gjøres bruk av andre partners risikog kapasitetsvurderinger. Statskonsult har gjennomgått administrasjonen av ordningene. Statskonsult⁶ konkluderer med at det er lagt stor vekt på å redusere risiko for korrupsjon og bedrageri, men at disse tiltakene er administrativt krevende.

For å bedre grunnlaget for risikovurderingene er det inngått et samarbeid med Transparency International (TI). TI skal analysere korrupsjons-

risiko i de fleste mottakerlandene⁷. Analysene utarbeides av de nasjonale TI-organisasjonene. Analysene vil hjelpe giverne å sette inn resurser til oppfølgings- og kontrolltiltak der hvor risikoen er størst. For mottakerlandene kan analysene også bidra til en bevisstgjøring om styrker og svakheter i egne institusjoner og således ha en positiv effekt utover forvaltningen av EØS-midlene. TI har også utarbeidet et verktøy for å håndtere korrupsjonsrisiko innen programmer og prosjekter. På oppdrag fra giverne vil TI bruke dette verktøyet og følge gjennomføringen av programmer med særlig høy risiko.

Utenriksdepartementet har også brukt ekstern kompetanse til å kvalitetssikre egne prosedyrer for risikohåndtering av EØS-midlene. Basert på råd fra et internasjonalt revisjonsfirma⁸ har giverlandene utarbeidet en strategi for risikostyring. De vil også klargjøre hvilken risiko man må være villig til å ta for å nå målene for det enkelte programområde og i det enkelte land.

4.4.1 Viktige risikofaktorer

Det er store forskjeller i grad av risiko og type risiko mellom de ulike landene. Svak forvaltning i landene medfører risiko for at de fastsatte målene ikke nås, at midler misbrukes og for lov- og regelbrudd og manglende åpenhet. I noen land vil et regjeringsskifte innebære nye kontaktpersoner og dermed forsinkelser i gjennomføringen. Politiske endringer kan også føre til svakere eierskap til programmer som er igangsatt.

I økonomiske krisetider kan det også være en utfordring å sikre bærekraft i prosjektene. Kutt i offentlige budsjetter kan føre til forsinkede utbetalinger av egenandeler i lokale og regionale prosjekter. Den finansielle situasjonen med vanskelig tilgang på kreditt for bedrifter, innebærer risiko for gjennomføringen av prosjekter i privat sektor. Disse risikofaktorene vil bli vurdert for hvert land, og utviklingen skal overvåkes gjennom programperioden.

Overgangen fra å finansiere enkeltstående prosjekter til å støtte større programmer ble besluttet etter klare anbefalinger fra eksterne evalueringer og i samråd med EU-kommisjonen. Fordelene ved programmer er bedre målstyring og effektivitet. Men endringen innebærer mer kompleks planlegging og forvaltning i mottakerlan-

⁷ Bulgaria, Estland, Hellas, Latvia, Litauen, Polen, Portugal, Romania, Slovenia, Slovakia, Spania, Tsjekkia og Ungarn

⁸ Ernst & Young (2011) *Review of Risk Management in the EEA & Norway Grants 2009-14*

⁶ Se fotnote 25

Boks 4.3 Risiko i Hellas

I Hellas blir bare omlag halvparten av tilgjengelige midler utbetalt for perioden 2004-09. Dette skyldes i hovedsak manglende gjennomføringsevne på gresk side. Det kreves vesentlige forbedringer for at det samme ikke skal skje i perioden 2009-14. Hellas lå i 2011 nest sist på TIs rangering av mottakerlandene. På bakgrunn av en risikovurdering er det besluttet at asylprogrammet, som anses som særlig viktig, drives i direkte samarbeid mellom giverlandene og IOM (Den internasjonale organisasjonen for migrasjon). De andre programmene drives av greske myndigheter, og overvåkes tett av giverne for å håndtere eventuelle problemer på et tidlig tidspunkt.

dene. Dette øker risikoen både for forsinkelser og misligheter. For å bøte på dette er det gitt opplæring til de nasjonale koordinerende myndighetene og de programansvarlige, og det er etablert rutiner for kontroll.

Det er også ulike typer risiko avhengig av programområde. Programmer som i stor grad retter seg mot sivilt samfunn, vil ha en annen type risiko enn programmer hovedsakelig rettet mot offentlig sektor. Ett av målene for fondet for sivilt samfunn er å styrke svake gruppers deltakelse og innflytelse. For å lykkes må det arbeides sammen med organisasjoner som representerer nettopp disse gruppene. Disse organisasjonene er i mange tilfeller svake, og det er fare for at midler kan bli misbrukt. Selv med økt kontroll må det være vilje til å akseptere risiko for å nå mål som har høy prioritet. Prosjekter rettet mot romfolket er eksempel på slik innsats.

Andre typer programmer innebærer innovasjon og utprøving av ny teknologi. Programmene for karbonfangst og lagring så vel som programmene for grønn næringsutvikling er eksempler på

Boks 4.4 Høy risiko i politisk viktig prosjekt

På Kypros ble senteret «Home for Cooperation» reist med norsk støtte gjennom EØS-midlene for perioden 2004-09. Senteret ligger i den FN-kontrollerte buffersonen i hovedstaden Nikosia og er en unik møteplass for de to befolkningsgruppene på den delte øya. Under planleggingen av prosjektet ble det avdekket mange risikofaktorer knyttet til tekniske, økonomiske og politiske forhold. Vurderingen fra norsk side var at det ikke fantes tilsvarende møteplasser og at prosjektet, dersom det lyktes, ville bidra til å fremme forsoning. Man var derfor villig til å ta betydelig risiko for å nå et viktig politisk mål. For å begrense risikoen ble man enige om regelmessige møter og hyppig rapportering og prosjektbesøk.

områder med risiko knyttet til tekniske løsninger. Ved hjelp av faglig ekspertise vil risikoer bli forsøkt kartlagt og redusert. Dette er områder hvor det uansett vil være en fare for at de oppsatte målene ikke nås fullt ut.

Svak kapasitet og kompetanse hos de som skal gjennomføre programmer og prosjekter, er en annen risikofaktor. For å avbøte dette, er det avsatt midler til mottakerlandets administrasjon av EØS-midlene. Giverlandene holder også nær kontakt med de programansvarlige under gjennomføringen.

Når det gjelder målet om styrkede bilaterale relasjoner, er interesse og kapasitet hos norske aktører en avgjørende faktor. Dette er forsøkt kartlagt under planleggingen av finansieringsordningene. Det legges også vekt på tett kontakt med relevante parter underveis i gjennomføringen. Det er viktig at norske institusjoner som deltar i samarbeidet gir dette tilstrekkelig prioritet.

5 Mål for perioden 2009-14

5.1 Solidarisk bidrag til sosial og økonomisk utjevning

EØS-midlene er et solidarisk bidrag til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Midlene bidrar i en situasjon som på mange områder har preg av krise. Vi ser konsekvenser for mennesker og samfunn gjennom voksende arbeidsledighet, redusert velferd og krevende omstillinger. Mange unge sliter med å komme inn i arbeidslivet. Økonomiske innstramninger går først og fremst utover sårbare grupper som unge, minoriteter og de som har minst fra før. Kutt i offentlig velferd skaper større forskjeller og økende sosial marginalisering. Dette kan igjen bidra til å svekke folks tillit til demokratiske institusjoner og kan skape grobunn for fremmedfrykt og ekstremisme. Ytterligere

kutt i offentlige utgifter og økning i skatter kan også bidra til å svekke utsikter til ny økonomisk vekst.

Økonomisk vekst vil kreve innovasjon, forskning og utdanning. EUs nye vekst og sysselsettingsstrategi, Europa 2020, settes nå ut i livet. Strategien har konkrete mål for sysselsetting, forskning, klima og energitiltak, utdanning og fattigdomsbekjempelse. EUs samholdspolitikk ses i større grad enn tidligere som en del av Europa 2020-strategien. I tillegg til å redusere forskjellene mellom fattige og rike regioner, legger samholdspolitikken økt vekt på frigjøre vekstpotensialet i alle regioner.

EØS-midlene er små sammenliknet med mottakerlandenes samlede økonomi og overføringer internt i EU. Polen er største mottaker av EØS-

Figur 5.1 Fondet for frivillige organisasjoner i Ungarn støttet utdanning av sosialarbeidere i tre av landets regioner. Opplæringen gjorde dem bedre i stand til å hjelpe fattige og utsatte grupper i sine lokalsamfunn.

Foto: Focal Point, Ungarn

midler med 558,6 mill. euro i perioden 2009-14. Samtidig får landet 67 mrd. euro fra EUs strukturfond¹ i perioden 2007-13. I budsjettforslaget for perioden 2014-20 har Kommisjonen foreslått et nominelt kutt i bevilgningen til samhörighetspolitikken sammenliknet med 2007 – 13. Det pågår en diskusjon i EU om dette forslaget. En avklaring er ikke ventet før i 2013.

Størrelsen på EØS-midlene gjør at det ikke alltid vil være mulig å påvise en direkte sammenheng mellom støtten og utviklingen på nasjonalt nivå mottakerlandene. I valget av innsatsområder for EØS-midlene 2009-14 er det lagt til grunn at de skal være relevante for sosial og økonomisk utvikling. Dette betyr at alle programmer som støttes, skal være forenlige med EUs målsettinger og i tråd med nasjonale strategier og planer for vekst og sosial utvikling. Det er også lagt vekt på at EØS-midlene skal støtte opp om felles europeiske verdier og fundamentale rettigheter.

Erfaringene fra forrige periode har lagt føringer på utformingen av innsatsområdene for EØS-midlene 2009-14. anbefalinger fra eksterne evalueringer og gjennomganger er også tatt med i utformingen av mål, målgrupper og mulige aktiviteter.

5.2 Mål for det bilaterale samarbeidet

I avtalen med EU er det slått fast at giverlandene skal styrke sine forbindelser med mottakerlandene gjennom EØS-midlene. I den nye fasen av EØS-midlene er det innført en programmodell. Denne modellen vil legge grunnlaget for et mer strategisk og forutsigbart samarbeid mellom norske fagetater og institusjoner i mottakerlandene. På den måten etableres mer relevante samarbeidsrelasjoner enn i forrige periode. Det skal utvikles en rekke programmer på områder hvor begge parter har særskilte interesser. Norske fagmyndigheter skal bidra med kunnskaps- og polycyutveksling i planleggingen og gjennomføringen av programmene. De skal også gi råd om valg av prosjekter. På prosjektnivå legges det til rette for at norske organisasjoner, institusjoner, bedrifter, arbeidslivets parter, frivillige organisasjoner og andre kan inngå et samarbeid der dette er naturlig.

For å avgjøre hvordan innsatsen skal innrettes, har Regjeringen lagt vekt på to forhold: hva er

sentrale problemstillinger på den europeiske og globale dagsorden og hvor har Norge interesser og kunnskap. Utenriksdepartementet har arbeidet nært sammen med de andre departementene, det sivile samfunn og arbeidslivets parter i utformingen av disse innsatsområdene. Europarådet og enkelte andre internasjonale organisasjoner har også vært trukket inn for å sikre at innsatsen er i tråd med internasjonale retningslinjer og anbefalinger. Samarbeid med regionale organisasjoner der Norge er medlem, så som Europarådet og Østersjørådet, vil også bidra til å styrke forbindelsene med landene.

Gjennom etableringen av relasjoner både på program- og prosjektnivå innen et bredt spekter av områder vil ventelig samarbeidet mellom Norge og mottakerlandene bli styrket også utover det konkrete program og prosjekt. Dette vil være i Norges interesse. Det er imidlertid mange forhold som påvirker kontaktene mellom Norge og landene i Europa. Det kan derfor være vanskelig å vise at EØS-midlene er en direkte årsak til slikt utvidet samarbeid. Det legges likevel til grunn at det er en slik sammenheng, og at kontakter, kunnskap og tillit som opparbeides gjennom konkrete tidsavgrensede programmer og prosjekter har betydning for senere samarbeid.

EØS-avtalen er en hjørnestein i Norges samarbeid med EU. Det er i norsk interesse å gjøre avtalen mer kjent. For utenriksstasjonene i mottakerlandene og andre EU-land er EØS-midlene et effektivt virkemiddel for å oppnå dette. EØS-midlene skal samtidig vise at Norge er en stabil og pålitelig partner som bidrar til overordnede europeiske mål innen miljø- og klimapolitikk, forskning, kompetansebygging, innovasjon og styrking av grunnleggende demokratiske verdier. Dette

Boks 5.1 Forskingssamarbeid

Norge deltar i EUs rammeprogram for forskning og teknologisk utvikling. Fram mot 2020 er det EUs mål å styrke forskningssamarbeidet. Gjennom EØS-midlene 2004-09 har 48 norske institusjoner deltatt i forskningsprosjekter. Noen institusjoner har vært engasjert i mange prosjekter og i flere land. Forskere i europeiske land får på denne måten innsikt i norsk kompetanse og tillit til norske forskere. Slik styrkes grunnlaget for videre samarbeid med partnere fra mottakerlandene under EUs rammeprogram.

¹ EUs strukturfond var i perioden 2007-13 på 350 mrd. euro. Det består av Samhörighetsfondet, Det europeiske sosialfondet og Det europeiske regionalfondet.

Boks 5.2 Positiv omtale av innsatsen i Slovakia

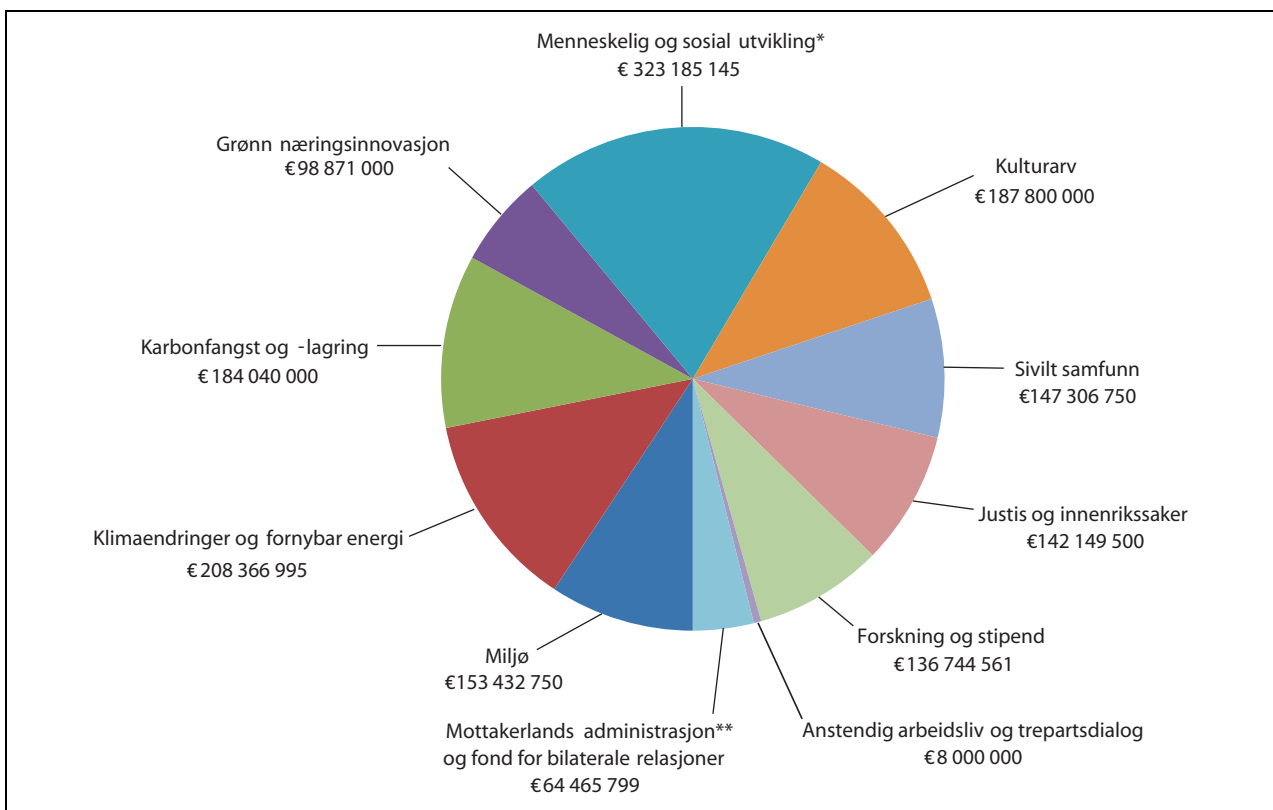
I Slovakia skal 7 mill. euro brukes til å forebygge vold i nære relasjoner. Som en oppstart av dette arbeidet arrangerte Norge sammen med Europarådet og det slovakiske justisministeriet en konferanse i Bratislava om dette temaet i november 2011. I forkant av konferansen organiserte ambassaden en pressereise til Norge med besøk til blant annet krisesentre. Konferansen ble omtalt i riksdekkende slovakiske media, og den norske krisesenterordningen så vel som den norske støtten til Slovakia fikk bred omtale.

bidrar til å styrke Norges omdømme. Det er lagt vekt på å styrke presse- og kommunikasjonsarbeidet for EØS-midlene 2009-14.

5.3 Forhandlingene med mottakerlandene

Etter at avtalen med EU ble ferdigforhandlet sommeren 2010, startet de landvise forhandlingene om hvordan pengene skulle prioriteres. Norge, Island og Liechtenstein har sammen forhandlet frem avtaler med de 15 mottakerlandene om fordeling av midler på innsatsområder under EØS-midlene. Parallelt har Norge forhandlet avtaler om bruken av midlene under den norske ordningen. Forhandlingene har pågått høsten 2010 og i 2011. Regjeringsskifter og finanskrise har bidratt til å forsinke forhandlingene i enkelte land. Det stilles krav til egenandel i programmene. Dette har også vært en kilde til forsinkelser i enkelte land.

Forhandlingene har tatt utgangspunkt i giverlandenes vurderinger av potensialet for samarbeid og mottakerlandenes prioriteringer. Landene er svært forskjellige. Det er naturlig at de har ulike prioriteringer. Muligheter for samarbeid med norske etater og institusjoner har i mange land vært mottatt med stor entusiasme, mens andre land har

Figur 5.2 Bevilgninger 2009-14 (begge finansieringsordningene) fordelt på sektorer.

* Menneskelig og sosial utvikling omfatter risikoutsatte barn og unge, lokal- og regionalutvikling, offentlig helsestell, likestilling, asyl og migrasjonstiltak og grensekryssende samarbeid.

** Mottakerlands administrasjon inkluderer midler avsatt til slutføring av utvalgte prosjekter fra perioden 2004-09.

lagt større vekt på egne ressurser og nasjonale institusjoner. Samlet er det avtalt å fordele støtten på 144 programmer. I 78 av disse programmene er det allerede utpekt en eller flere norske programpartnere.

I utgangspunktet var det et norsk ønske, og i tråd med anbefalinger fra evalueringene, å konsentrere innsatsen på færre områder i hvert land. Samtidig ønsket man fra norsk side å prioritere de områdene hvor det var størst potensial for bilateralt samarbeid. Det viste seg at de fleste landene ønsket å dekke mange sektorer. Forhandlingsresultatene gjenspeiler derfor en balanse mellom flere hensyn.

Figuren på foregående side viser resultatet av forhandlingene fordelt på sektorer. Sammenlignet med fordelingen av midler for 2004 – 09 har støtten til klima og miljø til sammen økt betydelig og er nå det største området. Støtten til kulturarv er redusert.

5.4 Mål for innsatsområdene

I avtalene med EU er det enighet om å prioritere støtten til noen sektorer. For å bedre mulighetene for målstyring har giverlandene konkretisert nærmere hvilke områder som kan få støtte og hva som er målsettingene innenfor hver sektor².

5.4.1 Miljøvern og miljøforvaltning

De viktigste globale miljøutfordringene er klimaendringer, tap av biologisk mangfold og spredning av miljøgifter. Dette forringer menneskers livskvalitet og hindrer bærekraftig utvikling. EU er en viktig samarbeidspartner i det globale miljøarbeidet. Norge og mottakerlandene har en stor andel felles miljøregelverk gjennom EØS-avtalen. EØS-midlene skal bidra til at mottakerlandene gjennomfører EU-regelverket. Norge og mottakerlandene har sterke felles interesser i å verne om miljøet. Særlig gjelder dette landene i våre nærrområder, slik som de baltiske landene og Polen. Mange europeiske miljøutfordringer er grenseoverskridende og krever derfor samarbeid på tvers av landene. I hvert land skal minst 30 prosent av midlene under EØS-ordningen brukes til miljøvern, klimatiltak og fornybar energi. Støtten kan brukes til forvaltning av hav- og vannressurser, biodiversitet, miljøovervåkning, -tilsyn

og -planlegging og håndtering av kjemikalier og farlig avfall.

God forvaltning av hav- og vannressurser krever en helhetlig tilnærming som ivaretar hensyn til biodiversitet, klimaendring og forurensing. EUs Østersjøstrategi fra 2009 er et eksempel på en slik helhetstenkning. Implementering av EUs vannrammedirektiv er viktig i mottakerlandene. Styrket overvåkning, bedret infrastruktur og økt analysekapasitet er noen av målene for innsatsen gjennom EØS-midlene.

Å bevare biologisk mangfold er viktig for å sikre bærekraftig utvikling. FN-konvensjonen om biologisk mangfold er et felles rammeverk. Innsatsen kan blant annet rettes inn mot etablering av og økt kapasitet for overvåkning av vernede områder, bedret beskyttelse av økosystemer mot invasjon av fremmede arter, vektlegging av biologisk mangfold i politikkkutforming og lovgivning. På grunnlag av erfaringene fra forrige periode er det i neste periode også åpnet for støtte til bevisstgjøring og opplæring innen feltet.

Nøyaktig og god informasjon er en forutsetning for overvåkning, kontroll og analyse av miljøutfordringene. Mange av EUs strategier for ressursforvaltning krever at landene har oppdatert informasjon på dette området. Det er imidlertid store forskjeller mellom EU-landene, for eksempel på kontroll med industriutslipp. For EØS-midlene er målet å bidra til at miljølovgivningen etterleves. Det er nødvendig både å styrke offentlig forvaltning og bevisstgjøre industri og sivil samfunn.

Klima og forurensingsdirektoratet og Direktoratet for naturforvaltning er norske fagmyndigheter på disse feltene. De to etatene vil gi råd til sine samarbeidspartnere og bidra til høy faglig kvalitet i programmene og enkelte prosjekter. Statens kartverk skal også bidra i prosjekter.

5.4.2 Klima og fornybar energi

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. Det er også viktig å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. EØS-midlene skal blant annet finansiere energieffektiviseringstiltak, bidra til å øke bruken av fornybar energi og redusere utslipp fra skip. Forskning og teknologiutvikling er en viktig del av innsatsen.

Energieffektivisering er en av de mest kostnadseffektive metodene for å redusere klimagasser og forbedre luftkvaliteten. Programmene kan

² Utfyllende informasjon om alle innsatsområdene finnes i heftet "Programme areas 2009-2014" <http://www.eea-grants.org/id/1941>

Figur 5.3 EØS-midlene støttet opprettelsen av solenergi-parken Pripechene i Bulgaria. Prosjektet ble gjennomført i samarbeid mellom Norsk Solkraft AS og Hydroenergy Company Bulgaria.

Foto: UD

rettes inn mot å bedre utnyttelsen av energi i bygninger, industri eller transportsektoren. Å øke kapasiteten og kunnskapene hos offentlige myndigheter til å iverksette tiltak og større grad av bevissthet om problemene er også viktige mål.

Skipsfarten står for betydelige utslipp av klimagasser og annen forurensning. Det er et stort potensial for energieffektivisering og bruk av andre typer drivstoff så som LNG (flytende naturgass). Tiltak kan blant annet rettes inn mot bedret teknologi i den maritime industrien og økt kapasitet hos relevante myndigheter for å gjennomføre politikkendringer. Den internasjonale maritime organisasjonen (IMO) kan være en viktig samarbeidspartner.

Økt produksjon av fornybar energi stimulerer utviklingen av teknologi og sysselsetting. I dag utnytter imidlertid mottakerlandene bare en liten del av sitt potensial. Programområdet favner om biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme. Målene er økt produksjon og økt bruk av fornybar energi. Bedre informasjon og større bevissthet om framtidsrettede energiløsninger er også viktig. Det er særlig aktuelt å involvere små og mellomstore bedrifter.

Det er en økende forståelse for å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. Dette krever samarbeid mellom mange ulike sektorer og forvaltningsnivåer. Bedrede systemer for informasjonsutveksling, styrket analysekapasitet og økt bevisstgjøring er viktige mål for EØS-midlene.

Innsatsen innen klima og fornybar energi favner mange fagområder. Det er derfor mange aktuelle norske programpartnere. Klima- og forurensningsdirektoratet deltar i flere programområder, mens Enova, Norges vassdrags- og energidirektorat og Innovasjon Norge er involvert i energieffektivisering og fornybar energi. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og Direktoratet for naturforvaltning arbeider med tilpasning til klimaendringer. Forskningsrådet vil fremme samarbeid om forskning og teknologiutvikling på dette feltet. Sjøfartsdirektoratet vil delta i et prosjekt rettet mot maritim sektor.

5.4.3 Karbonfangst og lagring

EØS-midlene vil støtte opp om EUs klima og energipolitikk. Dette inkluderer utvikling av demonstrasjonsanlegg for karbonfangst og -lagring. Tiltak for sikker lagring er også vesentlig. Det er

Boks 5.3 Norske bedrifter engasjeres

Bedriften Memscap AS i Horten har gått inn i et samarbeid med SC Euromedica i Romania om utvikling og produksjon av medisinsk utstyr. Prosjektet innebærer forskning og utvikling, investeringer og opplæring. Av budsjettet på 3,1 mill. euro, er 1,86 mill. euro støtte fra EØS-midlene. Prosjektet har skapt nye arbeidsplasser i byen Iasi i Romania.

nødvendig med en felles internasjonal satsing på dette området. Av den norske finansieringsordningen er 184 mill. euro, det vil si 23 prosent, satt av til tiltak for fangst og lagring av karbon. Polen, Romania og Tsjekkia vil ha program med dette som fokus. Gassnova vil være faglig rådgiver i Polen og Romania. I Polen bidrar EØS-midlene til å finansiere et fullskalaanlegg ved kullkraftverket Belchatow. I Tsjekkia skal støtten brukes til å forske på karbonfangst og lagring.

5.4.4 Grønn innovasjon

En bærekraftig utvikling er blant annet avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Utvikling av ny teknologi er også viktig. Gjennom EØS-midlene skal Norge bidra til å utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi. Det er også et mål å bidra til å redusere utslipp til luft og vann. Det vil bli lagt stor vekt på å engasjere norske prosjektpartnere. Innovasjon Norge har bred erfaring med å utvikle tiltak for næringslivet og skal bistå mottakerlandene med å utvikle gode programmer. Innovasjon Norge skal også bidra til at norske bedrifter deltar som partnere i relevante prosjekter. Sju mottakerland kommer til å ha et slikt program med en samlet tilskuddsramme på nær 100 mill. euro.

5.4.5 Helse

Et sterkt og velfungerende helsesystem er en forutsetning for å opprettholde og forbedre befolkningens helse. God helse påvirker igjen et lands økonomiske muligheter. Offentlig helsestell skal både sikre god tilgang til helsetjenester og sette søkelys på faktorer som påvirker folks helse. Helseforskjeller knyttet til sosioøkonomisk status er en av de største utfordringene. EØS-midlene skal

bidra til å styrke mottakerlandenes arbeid med å bedre sine nasjonale helsesystemer og støtte opp under forbedringer på folkehelseområdet. Midlene gir mulighet for mottakerlandene til å utvikle nasjonale strategier for effektiv forebygging av sykdommer, styrke helseovervåkning og helseberedskap samt utvikle nasjonale helseregistre og helseinformasjonssystemer.

Evalueringen av innsatsen i helsesektoren i perioden 2004-09 konkluderte med at partnerskap var særlig aktuelt for kunnskapskrevende prosjekter og på områder hvor det fantes norsk spisskompetanse. Dette er lagt til grunn når Helsedirektoratet og Folkehelseinstitutt nå er engasjert i flere land. En viktig utfordring vil være nettopp å gjøre norsk spisskompetanse kjent for mottakerlandene.

5.4.6 Likestilling

I mange av mottakerlandene er det en utfordring å kombinere arbeid og familieliv. Kvinners deltakelse i yrkeslivet er en viktig faktor for økonomisk vekst. EØS-midlene skal bidra til økt oppmerksomhet rundt disse problemstillingene, mer kunnskap og erfaringsutveksling og økt kapasitet i relevante organisasjoner og nettverk. På lang sikt er målet reduserte inntektsforskjeller mellom menn og kvinner, flere kvinner i bedriftsstyrer og bedre balanse mellom familie- og yrkesliv. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Likestillings- og diskrimineringsombudet og KS er norske programpartnere.

5.4.7 Asyl og migrasjon

Alle EU og EØS/EFTA-landene er en del av Dublin-systemet. Dette samarbeidet setter klare kriterier for hvilke land som er ansvarlig for å behandle en asylsøknad. For Norge er det viktig å ha tillit til at asylsøknadene behandles i tråd med Genève-erklæringen. Dette innebærer blant annet at søkerne ikke sendes tilbake til hjemlandet dersom liv og helse trues, uansett hvilke land som behandler søknaden. I 2009 mottok europeiske land 287 000 asylsøknader. Variasjonene mellom landene er store. Blant mottakerne av EØS-midler er Hellas i en særstilling. Dette programmet er spesielt utformet for å hjelpe situasjonen der. Utlendingsdirektoratet skal arbeide sammen med greske myndigheter blant annet for å bedre landets asylforvaltning. Avtalen innebærer også samarbeid med Den internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM) og FNs høykommissær for flykt-

Boks 5.4 Asyl og migrasjonsspørsmål i Hellas

Hellas har de siste årene vært hovedinnfallsporten for flyktninger og asylsøkere til Europa (ca. 130.000 i 2009). Gitt den prekære asyl- og flyktnings situasjonen i Hellas er det en prioritering å avsette en stor andel av EØS-midlene til denne sektoren. Det ble enighet med greske myndigheter om å bruke 20,8 mill. euro på tiltak innen asyl og migrasjon. Dette utgjør vel 30 prosent av tildelingen til Hellas. Tiltakene er rettet inn på mottak, særlig av enslige mindreårige asylsøkere. Videre omfatter tiltakene midler til frivillig retur og styrking av kvaliteten på og kapasiteten i flyktnings- og asylsektoren i Hellas. I dette arbeidet er det viktig med nært samarbeid og koordinering med EU og andre internasjonale aktører som UNHCR og IOM. Utlendingsdirektoratet vil fra norsk side bistå greske myndigheter.

ninger (UNHCR). EØS-midlenes bidrag supplerer EUs innsats på dette området i Hellas.

5.4.8 Utsatte barn og unge

Mange barn og unge i Europa lever under vanskelige kår. De har ikke et tilfredsstillende helse- og utdanningstilbud. Noen er også ofre for ulike former for barnearbeid, seksuell utnyttelse, sykdom og vold. EØS-midlene kan brukes på prosjekter som har som mål å følge opp relevante internasjonale konvensjoner om barn og unges rettigheter, forbedre kvalitet og tilgang til omsorgs- og helse-tilbud og forbedre tiltak for unge lovbrøyttere.

Europarådet vil bidra med sin kompetanse på minoriteters rettigheter. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet vil delta i et prosjekt i Tsjekkia med mål å fornye og forbedre barnevernstjenesten.

5.4.9 Lokal og regional utvikling

EUs samhørighetspolitikk har som mål å øke den økonomiske integreringen mellom land og innen hvert land. Gjennom samarbeid mellom byer og distrikter kan det skapes vekst i økonomisk tilbakeliggende områder. EØS-midlene supplerer denne innsatsen.

Målene er blant annet å bidra til å øke kvaliteten på offentlige tjenester, utvikle kompetansen hos offentlige ansatte og styrke samarbeidet mellom offentlige institusjoner. Dette skal skje i samarbeid med norske samarbeidspartnere. Innovasjon Norge har kompetanse på næringsutvikling i næringssvake områder. Kommunenes interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) er en sentral samarbeidspartner på innsats rettet mot lokal- og regionalforvaltning. Europarådet vil være samarbeidspartner på programmer som retter seg mot minoriteter.

Romfolket og andre utsatte grupper skal vies særskilt oppmerksomhet. Disse deltar ofte mindre i arbeidslivet, har lavere inntekt, høyere frafall i skolen og er oftere innblandet i kriminalitet enn befolkningen forøvrig. Ved å rette tiltak inn mot utsatte grupper, kan EØS-midlene bidra til sosial integrering og økonomisk vekst. Mål for prosjektene kan være tilbud om utdanning, jobbskaping, bedret tilgang til og modernisering av offentlige tjenester, økt deltakelse i offentlige beslutningsprosesser og inkludering av sårbare grupper.

5.4.10 Grensekryssende samarbeid

Regioner på begge sider av EUs ytre grense har mange felles utfordringer. Eksempler på dette er forurensning, smittsomme sykdommer og organisert kriminalitet. Grensekryssende samarbeid er nødvendig for å løse dette. Dette kan for eksempel skje gjennom utveksling av informasjon og felles handlingsplaner. Samarbeid mellom sivilt samfunn på begge sider av grensene kan også bidra til sterkere engasjement for demokratiutvikling i EUs naboland. Gjennomgangen av støtten til grensekryssende samarbeid i forrige periode³ påpekte at målsettingene var utydelige. Det ble anbefalt å støtte helhetlige programmer i stedet for enkeltprosjekter. Gjennomgangen anbefalte også i større grad å trekke på erfaringene fra norsk samarbeid med Russland. Dette er fulgt opp. Barentssekretariatet er engasjert for å dele sine erfaringer i samarbeidet mellom Slovakia og Ukraina. Sekretariatet vil også engasjere seg i Bulgaria.

5.4.11 Sivilt samfunn

Et sterkt sivilt samfunn er avgjørende for et levedyktig demokrati. Frivillige organisasjoner spiller en sentral rolle i å skape engasjement, delta i politikkutvikling og øke bevisstheten rundt viktige spørsmål i samfunnet. Fra norsk side har det vært

³ Se fotnote 19

viktig å videreføre engasjementet som ble skapt gjennom EØS-midlene for 2004-09. Evalueringen⁴ bekrefter at fondene har bidratt til å styrke kompetansen i frivillige organisasjoner. For perioden 2009-14 er det avtalt med EU at minst 10 prosent av midlene under EØS-ordningen skal settes av til fond for sivilt samfunn. Målene for fondene er å bidra til et levende demokrati og fremme respekt for fundamentale rettigheter og sårbare grupper, som romfolket. Det vil særlig settes søkelys på arbeidet for toleranse i samfunnet og de frivillige organisasjonenes rolle i å bekjempe diskriminering og inkludere utsatte grupper sosialt og kulturelt. Studier og nettverksarbeid kan få støtte. Bekjempelse av rasisme og hatefulle ytringer er viktige tiltak blant ungdom. Støtten til ungdomsarbeid, sosial inkludering og miljøbevegelsen står sentralt. Den norske Helsingforskomiteen skal fortsatt bidra til å engasjere norske frivillige organisasjoner i samarbeidet.

5.4.12 Forskning og stipend

Forskning er avgjørende for videre sosial og økonomisk utvikling i Europa. Økt forskningssamarbeid er et mål for EUs 7. rammeprogram for forskning og teknologisk utvikling hvor Norge deltar. Under EØS-midlene er det opprettet forskningsfond i seks land. Målet er å styrke forskningskapasiteten og bruken av forskningsresultatene i mottakerlandene gjennom samarbeid med norske institusjoner. For hvert land avtales det hvilke områder som skal prioriteres. Evalueringen av innsatsen i perioden 2004-09⁵ bekreftet gode resultater. Det ble imidlertid reist kritikk mot mottakerlandenes administrasjon av forskningsprosjektene og lave kunnskap om norsk forskningskompetanse og -kapasitet. Derfor er det gjort viktige endringer som sikrer at internasjonale regnskaps- og rapporteringsrutiner benyttes. Det blir en viktig oppgave for Forskningsrådet å formidle på hvilke områder Norge har sterk kompetanse og veilede norske forskere som ønsker å delta i forskningssamarbeid.

For stipendprogrammene er målet å øke utvekslingen av studenter og ansatte mellom mottakerlandene og Island, Liechtenstein og Norge. Det er også et mål å styrke institusjonelt samarbeid mellom Norge og mottakerlandene innenfor høyere utdanning. Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) skal være et bindeledd mel-

lom utdanningsinstitusjonene i Norge og mottakerlandene.

5.4.13 Kulturarv og kulturutveksling

Kultur er en viktig faktor i sosioøkonomisk utvikling. Beskyttelse og formidling om kulturarven og dens mangfold er avgjørende også for minoriteters stilling i samfunnet. EUs næringsstrategi vektlegger kultur som en viktig del av turistnæringen. Målet for EØS-midlene er å bevare og dokumentere kulturarv og gjøre den tilgjengelig for publikum. Det er også et mål å bidra til bærekraftig utvikling av lokalsamfunn ved å revitalisere natur- og kulturarv. Minoriteters kulturarv vil bli vektlagt. Riksantikvaren har vært partner i flere prosjekter i perioden 2004-09 og vil fortsette sitt engasjement i den neste perioden.

Kulturelt mangfold bidrar til å styrke demokratiske verdier i Europa. EØS-midlene støtter derfor også kulturutveksling. Norsk kulturråd vil ha ansvar for å gjøre utvekslingsprogrammene kjent blant norske aktører, og hjelpe mottakerlandene med å finne relevante partnere i Norge.

5.4.14 Fond for trepartssamarbeid og anstendig arbeidsliv

Arbeidsledigheten er høy i Europa. Utfordringer i arbeidslivet og på arbeidsmarkedet får dermed mer oppmerksomhet.

Etablering av et eget fond for anstendig arbeidsliv var høyt prioritert av Norge i forhandlingene med EU om EØS-midlene 2009-14. På den norske ordningen er det satt av én prosent til et slikt fond. Fondet har blitt utformet i nært samarbeid med arbeidslivets parter i Norge og forvaltes av Innovasjon Norge. Fondet kan støtte tiltak blant annet for å etablere strukturer for sosial dialog, HMS, anti-diskriminering og likestilling på arbeidsplassen. Det legges til rette for at prosjekter gjennomføres i samarbeid med arbeidslivets parter i Norge, men dette er ikke et krav.

Programmet bygger på erfaringene fra tilskuddet til styrking av sosial dialog i sentraleuropeiske land som ble gjort tilgjengelig for arbeidslivets parter i Norge fra 2008. Disse inngår nå i referansegruppen for det nye programmet. Referansegruppen skal gi råd om den faglige innretningen av programmet. Det er også opprettet kontakt med ILOs regionkontor i Budapest for å få råd og sikre kvaliteten på prosjektene. Regionkontoret har spesialkompetanse knyttet til trepartssamarbeid, anstendig arbeid og sosial dialog i Sentral-Europa. Det vil være dialog med nasjonal koordi-

⁴ Se fotnote 13

⁵ Se fotnote 14

nerende myndighet i hvert mottakerland om valg av prosjekter.

5.4.15 Justis

Regjeringen ønsker å bidra til et tettere justispolitisk samarbeid med mottakerlandene. Schengen-samarbeidet innebærer et reisefrihetsområde uten grensekontroll mellom de statene som deltar. Dette medfører forenklinger for de som skal reise, men dessverre også at det er enklere for kriminelle å krysse grenser. Gjennom EØS-midlene støttes programmer for å forbedre forholdene i fengsler, bekjempe organisert kriminalitet og for å øke effektiviteten i rettsvesenet. Bekjempelse av vold i nære relasjoner er også prioritert. Evalueringen av støtten til Schengen-tiltak i perioden 2004-09 anbefalte at givne tydeligere prioriterer hvordan støtten til denne sektoren skal brukes. Mottakerlandene ble også kritisert for ikke å se bidragene som del av sine overordnede strategier. EØS-midlene 2009-14 følger opp dette.

Vold mot kvinner er en utfordring i alle europeiske land og er satt på EUs dagsorden. Europarådet anslår at 45 prosent av alle kvinner i Europa har vært utsatt for kjønnsbasert vold. I tillegg kommer kvinner som er utsatt for menneskehandel, anslagsvis 80 000 i Europa hvert år. Både FN, Europarådet og EU har de senere årene tatt initiativ for å bekjempe vold mot kvinner og menneskehandel. EØS-midlene støtter opp om disse initiativene med særskilte program. Målet er å redusere volden og støtte ofre for menneskehandel.

Kampen mot organisert kriminalitet har høy prioritet i alle landene. Alle landene i EØS har signert Europarådets konvensjon mot menneskehandel. Målet for EØS-midlene er å bidra til å øke innbyggernes trygghet. Det skal skje gjennom styrket politisamarbeid, økt kapasitet for å bekjempe internasjonal og organisert kriminalitet og støtte til ofre for menneskehandel.

Rettferdig rettergang er også en viktig del av et demokrati og en rettsstat. Uavhengige og effektive domstoler er en forutsetning for sosial og økonomisk utvikling. Målet for EØS-midlene er å bidra til å bedre tilgangen til rettsvesenet og effektiviteten i domstolene. Alternative tvisteløsningsmekanismer skal også vurderes.

I mange land vokser tallet på innsatte i fengslene. Dårlige soningsforhold øker risikoen for spredning av smittsomme sykdommer og bruk av narkotika. EØS-midlene skal blant annet bidra til økt bruk av alternative soningsformer og økt fokus på sårbare grupper i fengslene.

Fra norsk side er Politidirektoratet, Domstolsadministrasjonen, Kriminalomsorgens sentrale forvaltning og Helsedirektoratet engasjert som programpartnere. Europarådet vil også bidra i flere av justisprogrammene.

5.5 Særskilte hensyn

Alle tiltak som støttes av EØS-midlene skal ivareta hensynet til godt styresett, bærekraftig utvikling og likestilling. I rammeavtalene med mottakerlandene legges også særskilte føringer for enkelte program eller støtteordningene som helhet. Minoriteter er et eksempel på slike hensyn.

Finanskrisen i Europa har ført til tildels store kutt i offentlig sektor og høy arbeidsløshet i mange land. Store grupper rammes. Særlig unge sliter med å komme inn i arbeidslivet. Forventninger om økonomisk vekst og bedre tider byttes ut med skuffelse og følelse av å bli marginalisert. Dette har rammet de yngste demokratiene i EU og har gitt grobunn for mindre optimisme, mer autoritære og mindre tolerante strømninger i enkelte av landene. Rasisme og nasjonalisme fører til økt frykt hos svake grupper og minoriteter.

Fra norsk side er det viktig å bidra til å bedre romfolkets situasjon. Gjennom forhandlingene er det oppnådd enighet med Bulgaria, Hellas, Romania, Slovakia, Tsjekkia og Ungarn om at ett eller flere programmer skal ta særlig hensyn til denne gruppen. I Romania og Bulgaria er det et mål at 10 prosent av relevante programmer skal komme romfolket til gode. Det vil også bli lagt vekt på å bekjempe diskriminering og hatefulle ytringer.

I sju av mottakerlandene opprettes det programmer for å bekjempe vold i nære relasjoner. I tillegg åpnes det for at dette også kan være tema i programmene under sivilt samfunn og likestilling. Rom- og migrantkvinner er målgrupper i flere av programmene. Det settes av totalt 22 millioner euro til programmer rettet mot vold i nære relasjoner.

I seks av mottakerlandene opprettes det programmer på likestilling. I tillegg legges det særlig vekt på likestilling og kvinner i programmer under sivilt samfunn, forskning, helse og vold i nære relasjoner i flere av mottakerlandene. Det settes av totalt 24 millioner euro til programmer for likestilling.

5.5.1 Europarådet

For å styrke innsatsen og fokus på menneskerettigheter, demokratisering og rettsvesen under

EØS-midlene vil Europarådet delta som rådgiver i flere programmer. Europarådet setter internasjonale standarder, blant annet gjennom flere enn 200 internasjonale avtaler, og viser eksempler på gode arbeidsmåter. Europarådets kompetanse og kunnskap er en styrke både for giver- og mottakerlandene. Totalt vil Europarådet være rådgiver i 18 programmer i 9 av mottakerlandene – Bulgaria, Romania, Polen, Ungarn, Tsjekkia, Slovakia, Latvia, Malta og Kypros. Europarådets kompetanse vil være særlig viktig i programmer som retter seg mot sårbare grupper som romfolket og ofre for menneskehandel og vold i nære relasjoner. Europarådet skal også bidra til effektivisering av rettsvesen og bedring av soningsforhold. Verdien av historieundervisning i multikulturelle samfunn er videre et tema som Europarådet har særlig kompetanse på og som vil inkluderes i flere av programmene. Som et ledd i samarbeidet med Europarådet planlegges det også årlige arrangementer for å belyse aktuelle tema. For høsten 2012 vil hatefulle ytringer, ungdom og sosiale medier være sentrale tema.

5.6 Innsatsen i det enkelte mottakerland

5.6.1 Estland

Estland har mottatt EØS-midler fra landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 35 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Landet er rangert som nummer 34 på FNs levekårsindeks. Estland mottar 48,6 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009-14. Dette gir landet den høyeste bevilgningen pr. innbygger.

Norsk næringsliv er godt representert i Estland. Det var derfor et ønske å etablere et program for grønn innovasjon og næringsutvikling. Innovasjon Norge er samarbeidspartner.

Det skal settes i gang et program for å bedre miljøet i Østersjøen og estiske innsjøer. Klima- og forurensningsdirektoratet er norsk samarbeidspartner. Bruk av LNG i skipsfarten skal utredes.

Barn og unge i faresonen har vært et viktig tema i Norges samarbeid med de baltiske landene gjennom flere tiår. KS er involvert i et program hvor dette er tema.

Estland står overfor betydelige helseutfordringer. Den raske spredningen av HIV kan bli en stor sosial og politisk byrde. EØS-midlene retter innsats mot disse utfordringene og mot barns helse.

Likestillingstiltak vil bli finansiert gjennom flere programmer. Tema vil være likestilt arbeidsliv, kamp mot vold i nære relasjoner og menneske-

handel. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet er partner i et program som skal bidra til å redusere lønnsgapet mellom menn og kvinner samt bedre balansen mellom arbeid og familieliv.

Det er tidligere gitt støtte til oppussing av gamle herregårder slik at de kan tjene som skoler og grendehus. Dette arbeidet fortsetter i inneværende periode. Riksantikvaren er involvert som programpartner.

Det gis støtte til forskning og stipender, og Norges forskningsråd deltar. Fondet for frivillige organisasjoner skal bidra til å styrke det sivile samfunn.

5.6.2 Latvia

Latvia har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 48 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Latvia er rangert som nummer 43 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Latvia 73 mill. euro i EØS-midler. Dette er den nest høyeste bevilgningen pr. innbygger.

Ingen land i EU har flere innsatte i fengslene enn Latvia i forhold til antall innbyggere. Utfordringene er store. Norge og Latvia har samarbeidet om fengselsreformer i mange år. I denne perioden vil økt bruk av alternativ soning, rehabilitering og mindre bruk av administrative straffer bli prioritert. Infrastrukturen skal oppgraderes og personell læres opp. Både Kriminalomsorgens sentrale forvaltning og Europarådet vil bidra med erfaring og ekspertise.

Det skal opprettes et program for å bistå Latvia med å utvikle et faglig grunnlag for landets klimapolitikk, inkludert klimatilpasning. Klima- og forurensningsdirektoratet er programpartner i samarbeid med Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.

KS deltar i et samarbeid for å styrke kapasiteten innen offentlige sektor med spesiell vekt på arealplanlegging og offentlig tjenesteyting. Det legges opp til å lære av erfaringer fra norske institusjoner.

Latvia forvalter en viktig del av Europas kulturarv innen ungdomsarkitektur. Det gis støtte til dokumentasjon og formidling av denne arven og til bevaring av verneverdige trehusbebyggelse. Kulturutveksling med Norge støttes også.

Det er satt av penger til norsk-latvisk forskningssamarbeid innenfor samfunnsvitenskap og humanistiske fag, og til stipender. Norges forskningsråd deltar.

Innovasjon Norge deltar i et program for grønn næringsutvikling og skal legge til rette for samarbeid mellom norsk og latvisk næringsliv.

Støtten til frivillige organisasjoner er nesten fordoblet sammenliknet med forrige periode. Etter den økonomiske krisen som rammet Latvia ekstra hardt, har mange mennesker opplevd kutt i velferdsordninger. Halvparten av fondet for frivillige organisasjoner skal derfor rettes inn mot velferd og grunnleggende tjenester, særlig for utsatte barn og unge. Latvia har en stor russisk-språklig minoritet. Fondet gir derfor også støtte til flerkulturell dialog og integrering.

5.6.3 Litauen

Litauen har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 42 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Litauen er rangert som nummer 40 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Litauen 84 mill. euro i EØS-midler.

Bekjempelse av kriminalitet er en felles utfordring for Norge og Litauen. EØS-midler skal derfor brukes på å forbedre fengsels- og rettsvesenet. Støtten vil fokusere på å bekjempe grenseoverskridende og organisert kriminalitet og på kapasitetsbygging og samarbeid innen rettsvesenet. Kriminalomsorg er også prioritert. Domstolsadministrasjonen og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning vil være programpartnere.

Skipstrafikken i Østersjøen er stor, og miljøproblemene øker. Denne utfordringen skal inkluderes i et program for marine områder. Det er også satt av penger til vern av biologisk mangfold. Direktoratet for naturforvaltning er norsk samarbeidspartner. Dessuten vil Klima- og forurensningsdirektoratet bistå med å forbedre Litauens klimagassregnskap.

Norsk næringsliv har vist interesse for Litauen. Det legges til rette for mer samarbeid gjennom programmet for grønn innovasjon og næringsutvikling. Innovasjon Norge er programpartner.

Selv om helseindikatorerne i Litauen viser bedring, er forventet levealder fortsatt lavere enn gjennomsnittet i EU. Litauens helsevesen har behov for reformer. Det nye helseprogrammet har blant annet som mål å bedre styring og overvåking i helsesektoren og gi bedre helsetilbud til ungdom.

Støtten til kulturarv vil fokusere på trearkitektur. En del av støtten går til kulturutveksling med Norge. Stipendordningen fortsetter i perioden 2009-14.

5.6.4 Polen

Polen har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 38 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Polen er rangert som nummer 39 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Polen 578,1 mill. euro i EØS-midler. Det gjør landet til den største mottakeren.

Miljø- og energisamarbeidet mellom Norge og Polen er viktig. I rammeavtalen er det avtalt at 137 mill. euro skal brukes til å delfinansiere et fullskala anlegg for fangst og lagring av CO₂ (CCS). Anlegget vil hovedsaklig være finansiert med midler fra EU. Det er avtalt et faglig samarbeid med Gassnova. Prosjektet er under forberedelse.

Sammenlignet med andre europeiske land er Polens økonomi svært energiintensiv. Tilgangen på fornybar energi er begrenset. EØS-midler skal derfor brukes på å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger. I tillegg gis det støtte til miljøovervåking og -tilsyn i samarbeid med Klima- og forurensningsdirektoratet og Statens kartverk. Vern av biologisk mangfold gis også støtte.

Polen har den lengste yttergrensen av alle Schengen-land. Derfor er internasjonalt politisamarbeid og bekjempelse av grenseoverskridende kriminalitet viktig. EØS-midlene vil bidra til å styrke det polske rettsvesenet, øke bruken av alternativer til fengsel og forbedre opplæringen av både innsatte og ansatte i fengslene. Det gis også støtte til kamp mot vold i nære relasjoner og kjønnsbasert vold.

Tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester skal forbedres. Målet er å redusere sosiale forskjeller. Det er særlig fokus på barn, reproduktiv helse, eldre og livsstilssykdommer. Helsedirektoratet er norsk partner.

Et eget program skal gi støtte til forsknings-samarbeid. Norges forskningsråd skal bidra til å knytte kontakter mellom norske og polske forskningsmiljøer. KS er engasjert i et prosjekt for å styrke interkommunalt samarbeid.

Støtten til vern av kulturarv fortsetter i perioden 2009-14, inkludert aktiviteter for å fremme kulturelt mangfold. 37 mill. euro settes av til et fond for frivillige organisasjoner. Dette betyr at EØS-midlene også i denne perioden vil være en synlig bidragsyter til det sivile samfunn. Støtten til studentutveksling fortsetter i samme periode.

5.6.5 Tsjekkia

Tsjekkia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per

innbygger var 20 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Tsjekkia er rangert som nummer 27 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Tsjekkia 131,8 mill. euro i EØS-midler.

Forskningssamarbeidet mellom Tsjekkia og Norge skal styrkes gjennom et eget bilateralt forskningsprogram. Norges forskningsråd skal hjelpe til med å knytte norske og tsjekkiske forskningsmiljøer sammen.

Det etableres et eget helseprogram i samarbeid med Folkehelseinstituttet med fokus på mental helse. EØS-midlene skal også bidra til å forbedre omsorgen for utsatte barn og unge, inkludert minoritetsgrupper. Innenfor justissektoren støttes kampen mot grenseoverskridende og organisert kriminalitet. Kapasiteten i rettsvesenet skal også forbedres. Europarådet vil være samarbeidspartner. Et eget program skal fremme et likestilt arbeidsliv og bidra til å redusere vold i nære relasjoner. Det gis også støtte til lokal og regional utvikling med vekt på sosial inkludering.

Tiltak for bevaring av biologisk mangfold, miljøovervåking og tilpasning til klimaendringer skal også få støtte. Direktoratet for naturforvaltning vil

være programpartner. Et eget program skal undersøke om det finnes områder i Tsjekkia som egner seg for lagring av CO₂.

Bevaringen av kulturarv fortsetter i perioden 2009-14, og Riksantikvaren deltar i enkelte prosjekter. Det er også satt av penger til et mindre fond for kulturutveksling med Norge hvor Norsk kulturråd vil bidra. Utveksling av studenter og forskere fortsetter i inneværende periode. Det sivile samfunnet vil dra nytte av et fond for frivillige organisasjoner.

5.6.6 Slovakia

Slovakia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 26 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Slovakia er rangert som nummer 35 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Slovakia 80,8 mill. euro i EØS-midler.

Slovakia viser stor interesse for økt næringslivssamarbeid med Norge. Grønn innovasjon og næringsutvikling er derfor det største programmet. Innovasjon Norge er samarbeidspartner og skal bidra til å knytte kontakter mellom næringslivet i de to landene.

Figur 5.4 EØS-midlene satte resirkulering på dagsorden i regionen Liptovský Mikuláš, Slovakia. 36 skoler innførte kildesortering. I tillegg ble det gjennomført holdningskampanjer.

Foto: NGO Fund, Slovakia

Klimaendringer gjør Slovakia mer sårbart for flom. Norges vassdrags- og energidirektorat og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap vil derfor bidra til å håndtere denne utfordringen.

Helsedirektoratet og Europarådet deltar i et program for å forebygge og håndtere vold i nære relasjoner.

Det gis betydelig støtte til kontakt og samarbeid over grensen med Ukraina. Barentssekretariatet i Norge skal delta og vil bidra med erfaring fra grensekryssende samarbeid med Russland.

Europarådet er også engasjert i et program for å fremme sosial inkludering, med særlig fokus på romfolkets behov.

EØS-midlene skal bidra til å bevare kulturarv. Riksantikvaren er engasjert som norsk samarbeidspartner. Det etableres også et eget fond for å fremme mangfold innen kunst og kultur. Støtten til frivillige organisasjoner øker. Studenter og lærere vil fortsatt kunne dra nytte av stipendordningene.

5.6.7 Ungarn

Ungarn har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 36 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Ungarn er rangert som nummer 38 på FNs levekårsindeks. Ungarn har store økonomiske og politiske utfordringer. I perioden 2009-14 får Ungarn 153,3 mill. euro i EØS-midler.

Fra norsk side er det lagt særlig vekt på grønn innovasjon, forskning og støtte til sivilt samfunn. Innovasjon Norge deltar i programmet for grønn næringsutvikling og skal legge til rette for samarbeid mellom norsk og ungarsk næringsliv. Det ble etablert et betydelig norsk-ungarsk forsknings-samarbeid under EØS-midlene 2004-09. Denne satsingen mer enn fordobles i den nye perioden. Det gis støtte til prosjekter innenfor miljø, helse, samfunnsvitenskap og humanistiske fag. Forskningsrådet er programpartner.

EØS-midlene skal også bidra til energieffektivisering, fornybar energi og tilpasning til klimaendringer. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap vil delta i klimatilpasningsprogrammet.

Det gis også støtte til helsetiltak og tiltak for barn og ungdom i faresonen. Sårbare grupper slik som romfolket, skal vies særskilt oppmerksomhet. Europarådet deltar i programmet som rettes mot barn og ungdom i faresonen. EØS-midlene skal bidra til å redusere ulikheter, forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester med spesielt fokus på psykisk helse. Folkehelseinstituttet er norsk partner.

Riksantikvaren er samarbeidspartner for støtte til bevaring av kulturarv. Stipendprogrammet økes. Det samme gjelder støtten til sivilt samfunn.

5.6.8 Slovenia

Slovenia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 14 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Slovenia er rangert som nummer 21 på FNs levekårsindeks, høyest av de land som mottar EØS-midler. I perioden 2009-14 får Slovenia 26,9 mill. euro i EØS-midler.

Helse er et prioritert område for samarbeid med Slovenia. EØS-midlene skal bidra til å redusere helseforskjeller, forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilbudet innen mental helse. Folkehelseinstituttet vil være involvert i dette programmet. I tillegg gis det støtte til likestillingsarbeid.

Støtten til kulturarv vil fortsette med vekt på å restaurere og åpne kulturminner for offentligheten. Dette vil bidra til lokal og regional utvikling. Støtten til miljø vil gå til vern av biologisk mangfold. Kartmyndighetene i Norge, Island og Slovenia samarbeider om et miljøovervåkningsprosjekt. Fondet for frivillige organisasjoner skal blant annet imøtekomme behovene til barn og ungdom samt sårbare grupper som romfolket. Det etableres også stipendfond.

5.6.9 Romania

Romania har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2007. Landets BNP per innbygger var 55 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Romania er rangert som nummer 50 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Romania 306 mill. euro i EØS-midler og er dermed nest største mottaker.

Romania har store utfordringer innen justis-sektoren. Det er derfor enighet om en bred innsats innen dette feltet. Bekjempelse av vold i nære relasjoner, tiltak mot organisert kriminalitet, styrking av domstolsadministrasjonen, forbedringer av rettsvesen og kriminalomsorg er prioritert. Politidirektoratet, Domstolsadministrasjonen, Kriminalomsorgens sentrale forvaltning og Europarådet vil delta i arbeidet.

Basert på positive erfaringer fra forrige periode og for å bidra til sysselsetting og økonomisk vekst, skal Innovasjon Norge forvalte et program for grønn innovasjon i tillegg til et program innen maritim sektor. Det forventes samarbeid med norske partnere.

Det største enkeltprogrammet vil være innen karbonfangst og lagring. Det er satt av 40 mill. euro. Gassnova er norsk partner. Klima- og forurensningsdirektoratet, Direktoratet for naturforvaltning, Norges vassdrags- og energidirektorat og KS deltar i ulike miljøprogrammer, blant annet et stort program for bevaring av biodiversitet. Det vil også det norske og islandske kartverket. Statens strålevern fortsetter et samarbeid om atom-sikkerhet.

Romania har en rik kulturarv, og Riksantikvaren og Norsk kulturråd vil samarbeide innen dette feltet. Forsknings-samarbeidet med Romania har økt de siste årene. Samarbeidet styrkes gjennom et nytt forskningsprogram hvor Norges forskningsråd er engasjert. Stipendordningene fortsetter også. Helse-sektoren i Romania er i dyp krise, og EØS-midlene skal også støtte helsetiltak. Støtten til det sivile samfunn vil også økes betydelig i inneværende periode.

Ti prosent av støtten innen relevante programmer skal øremerkes tiltak for romfolket. Her skal Europarådet bidra med sin ekspertise.

5.6.10 Bulgaria

Bulgaria har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2007. Landets BNP per innbygger var 56 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Bulgaria er med det EUs fattigste land. Bulgaria er rangert som nummer 55 på FNs levekårsindeks. Med 126,6 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009-14 er Bulgaria nå femte største mottaker.

I rammeavtalen med Bulgaria er det lagt vekt på justissektoren. For å styrke dette samarbeidet er Europarådet trukket inn. Det skal legges vekt på reformer i fengselsvesenet og styrking av domstolene og bekjempelse av vold i nære relasjoner. I tillegg skal Politidirektoratet med støtte fra Europarådet delta i samarbeid for å bekjempe grenseoverskridende og organisert kriminalitet, inkludert menneskehandel.

Miljø- og energitiltak får mest støtte. Innovasjon Norge er ansvarlig for programmet grønn næringsutvikling. Klima- og forurensningsdirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat og Direktoratet for naturforvaltning vil delta i programmer som skal bidra til energieffektivisering, forvaltning av vannressurser, samt biologisk mangfold.

Sammen med KS utvikles et program for kapasitetsbygging i offentlig sektor. I dette programmet legges det til rette for samarbeid med norske institusjoner og myndigheter. Barentssekretaria-

tet deltar i et prosjekt om grensekryssende samarbeid.

Det er også satt av støtte til helsetiltak og kulturarv. Det er et mål at 10 prosent av EØS-midlene i Bulgaria skal gå til tiltak for å bedre situasjonen for romfolket. Støtten til det sivile samfunn og stipendordningen videreføres i inneværende periode.

5.6.11 Portugal

Portugal har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Landets BNP per innbygger var 19 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Portugal er rangert som nummer 41 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Portugal 58 mill. euro i EØS-midler.

Som Norge, har Portugal en lang kystlinje. Det er derfor naturlig å samarbeide om god forvaltning av havområder. Kartverkene i Norge og Island vil delta i enkelte aktiviteter. Direktoratet for sivil beredskap er med i et program for klimatilpasning. Portugal vil også samarbeide med Island om å utnytte jordvarme på Azorene.

Folkehelseinstituttet er partner i et program som skal bedre tilgangen til helsetjenester. Støtten til bevaring av kulturarv fortsetter. Samtidig etableres et mindre kulturutvekslingsprogram hvor Norsk kulturråd er partner. KS vil bidra i et eget program for likestilling. Ti prosent av støtten er satt av til et nytt fond for frivillige organisasjoner.

5.6.12 Spania

Spania har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Landets BNP per innbygger var på samme nivå som gjennomsnittet i EU i 2010. Spania er rangert som nummer 23 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Spania 45,9 mill. euro i EØS-midler.

Miljø er det største satsingsområdet i Spania i denne perioden. Et eget program skal bidra til miljøforskning og utvikling av miljøteknologi. Dette inkluderer fornybare energikilder som vann, sol og vind. Innovasjon Norge vil bidra i programmet. Utveksling av kunnskap og erfaringer mellom Spania og Norge står sentralt.

Spania og Norge samarbeider om likestillings-spørsmål. Likestillings- og diskrimineringsombudet deltar i et program hvor tema blant annet er likestilling i arbeidslivet, kvinnelig entreprenørskap og inkludering av kvinner i arbeidslivet. KS er også engasjert i dette programmet.

Det etableres et nytt fond for frivillige organisasjoner. Støtten til kultur- og naturarv fortsetter i

inneværende periode. Det etableres også et kulturutvekslingsfond. Stipendordningen for studenter og forskere dobles i denne perioden.

5.6.13 Hellas

Hellas har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Landets BNP per innbygger var 11 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Hellas er rangert som nummer 29 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Hellas 63,4 mill. euro i EØS-midler.

Hellas har store politiske, økonomiske og sosiale utfordringer. Det er enighet med Hellas om å prioritere EØS-midler til miljøtiltak og asylsektoren.

Tilstrømningen av asylsøkere og illegale innvandrere er en stor utfordring. Mottak av nyannekomne asylsøkere vil være fokus for ett av programmene. Det legges særlig vekt på mottak av sårbare grupper som enslige mindreårige asylsøkere. Et annet program tar sikte på å styrke den greske forvaltningen for å gjøre den bedre i stand til å sikre asylsøkerens rettigheter. Utlendingsdirektoratet vil delta som partner i dette programmet. Den internasjonale organisasjonen for migrasjon vil drive et prosjekt med mål om frivillig retur. FNs Høykommissær for flyktninger får støtte til å hjelpe greske myndigheter i arbeidet med en handlingsplan på innvandringsområdet. EØS-midlene supplerer EUs innsats på dette området i Hellas.

Forvaltning av vannressurser og fornybar energi får også støtte. Det etableres også et nytt fond for frivillige organisasjoner og et forskningsprogram.

5.6.14 Kypros

Kypros har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbyg-

ger var kun 2 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2010. Kypros er rangert som nummer 31 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Kypros 7,9 mill. euro i EØS-midler.

Konflikten på Kypros preger landet sosialt, politisk og økonomisk. EØS-midlene er fordelt på en rekke forhåndsdefinerte prosjekter innen helse, miljø og kultur. Det skal opprettes et fond for frivillige organisasjoner der støtte til kontakt mellom frivillige organisasjoner på tvers av skillerlinjer er prioritert. Støtten til det etablerte sentret for dialog og samarbeid i den FN-kontrollerte buffersonen videreføres. Det norske Krisesentersekretariatet samarbeider med kypriotisk partner om innsats mot vold i nære relasjoner, og et prosjekt skal rette seg mot hvitvasking av penger.

5.6.15 Malta

Malta har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger er 17 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU. Malta er rangert som nummer 36 på FNs levekårsindeks. I perioden 2009-14 får Malta 4,5 mill. euro i EØS-midler.

Støtten til Malta er liten. EØS-midlene er derfor konsentrert om noen få enkeltprosjekter. For å øke produksjonen av fornybar energi støttes utviklingen av et biodrivstoffannlegg basert på alger. I samarbeid med norske aktører gjennomføres et prosjekt for å utvikle et nasjonalt system for beredskap mot oljeutslipp.

Et annet prosjekt skal utvikle et nytt miljøstyringssystem for verdensarvstedet Hal-Saffieni.

Innenfor justissektoren er det et mål å bedre rehabiliteringen av unge lovbrøyttere. Et fond for frivillige organisasjoner etableres.

6 Mål- og risikostyring

6.1 Forvaltning

EØS-midlene bevilges årlig over kap. 117 EØS-finansieringsordningene (tidligere kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner). Beløpets størrelse i norske kroner vil avhenge av kursen på euro.

Utenriksdepartementet har forvaltningsansvar for EØS-midlene på norsk side. Et eget sekretariat, Financial Mechanism Office (FMO), har ansvar for den daglige oppfølgingen. FMO er tilknyttet EFTA-sekretariatet og står blant annet for faglig og teknisk kvalitetssikring, utbetalinger, kontrolltiltak og informasjonsvirksomhet. Sekretariatet holder til i Brussel og har per mars 2012 om lag 50 medarbeidere. Island, Liechtenstein og Norge samarbeider om styringen av EØS-finansieringsordningen gjennom en egen styringskomité, Financial Mechanism Committee (FMC). Norge leder styringskomiteen. Administrative kostnader knyttet til finansieringsordningene dekkes av ordningene. Det er satt av 7,5 prosent av de totale midlene til å dekke utgifter til etater fra giverlandene som deltar i programsamarbeid, og givernes administrasjonskostnader.

Innovasjon Norge administrerer fondet for trepartsamarbeid og anstendig arbeidsliv. Innovasjon Norge er også operatør for programmene rettet mot grønn innovasjon i Bulgaria og Romania og programmet for maritim sektor i Romania.

I rammeavtalen med hvert mottakerland er det avtalt hvilket departement som er ansvarlig for gjennomføringen av EØS-midlene. I de fleste land er dette samme departement som har ansvaret for EU-midler. I tillegg oppnevnes det operatører for hvert sektorprogram. Dette er i mange tilfeller det ansvarlige linjeministeriet. Det vil si at det nasjonale miljøverndepartementet i mange tilfeller er operatør av miljøprogrammene. Fondene for frivillige organisasjoner administreres alltid av en ikke-statlig organisasjon.

Tidsfrist for gjennomføring av programmene er 1. april 2016.

6.2 Målsettinger som kan etterprøves

I utformingen av EØS-midlene har det blitt lagt vekt på at konkrete resultater og langsiktige virkninger av programmene skal kunne måles. For hvert programområde er det derfor definert et overordnet mål og aktuelle program mål med indikatorer for måloppnåelse. Dette utgjør rammene for mottakerlandenes planlegging av hvordan midlene skal brukes.

Basert på disse rammene utarbeider mottakerlandene forslag til programmer. Det må også oppgis hvem som er målgrupper, hvem som kan søke og kriterier for utvelgelse av prosjekter. FMO vil holde kontakt med programansvarlig i planleggingsfasen og gjør en vurdering av programmets relevans, gjennomførbarhet, risiko og bærekraft. Giverne tar endelig beslutning om tildeling av midler og inngår en avtale om hvert enkelt program.

For å drøfte måloppnåelse og gjennomføring, vil giverlandene møte ansvarlig departement i hvert land minst én gang i året. Før møtene skal mottakerlandet rapportere om konkrete resultater som er oppnådd i forhold de mål som var avtalt, og om sannsynligheten for at de langsiktige målene nås på alle programområder.

Boks 6.1 Mål og indikatorer for fornybar energi

Det overordnede målet for dette programområdet er å øke andelen fornybar energi. Når landene utformer sine programforslag, kan de sette ulike program mål så som «økt bruk av fornybar energi i transportsektoren» eller «utvikling av investeringsordninger for miljøvennlig industri». I programforslaget skal målene i størst mulig grad tallfestes f. eks. forventet reduksjon i CO₂utslipp i tonn/år. Alle prosjektene som får støtte skal bidra til å nå det tallfestede målet.

Mottakerlandene skal evaluere programmer i henhold til en plan godkjent av giverlandene. Hensikten med evalueringene er å etterprøve om de fastsatte målene er nådd, vurdere om ressursene er utnyttet på en effektiv måte og systematisere erfaringene. Som for perioden 2004-09 vil giverlandene også gjennomføre evalueringer etter behov. Det tas sikte på å gjøre en midtveisevaluering og en sluttevaluering av EØS-midlene 2009-14.

6.3 Åpenhet og transparens

EØS-midlene representerer en betydelig støtte for mottakerlandene. Det ligger derfor et stort ansvar i å tildele midler til enkeltprosjekter. Det er viktig at dette skjer etter etterprøvbare kriterier og i full åpenhet. Nasjonal koordinerende myndighet er pålagt å gjøre informasjon om EØS-midlene, inkludert søkemuligheter og tildelinger, lett tilgjengelig på en egen nettside. Også FMO gjør tilgjengelig informasjon om alle programmer og resultatene av disse på sin nettside.

Habilitet er et viktig prinsipp for de som står for utvelgelsen av prosjekter. Det er mottaker-

landets ansvar å påse at ingen som har egne interesser i enkeltprosjekter, er involvert i beslutningene. Giverlandene har rett til fullt innsyn i hele prosessen. De kan gripe inn når regelverket ikke følges. De norske ambassadene i mottakerlandene har god innsikt i lokale forhold, og vil være en viktig informasjonskilde. I de programmene som har en norsk programpartner, vil denne også følge utvelgelsesprosessen. Regelverket for ordningene har klare prosedyrer for hvordan tildeling skal skje.

6.4 Risikovurderinger, kontroll og revisjon

Forvaltningen av EØS-midlene bygger på en ansvarsdeling mellom giverne og mottakerlandene. Mottakerlandene er ansvarlig for å gjennomføre de programmene man er enige om i rammeavtalen, og for å nå de målene som er satt. Mottakerlandet har også ansvar for å forhindre, oppdage og etterforske alle uregelmessigheter. Foreligger det mistanke om lovbrudd som korrupsjon, svindel, bestikkelser o.l., skal det uten hensyn til beløpets størrelse straks rapporteres via FMO til

Figur 6.1 EØS-midlene har bidratt til å forbedre forholdene i en rekke fengsler i de baltiske landene. Det er gitt støtte til opplæring og rehabilitering som her ved ungdomsfengselet i Kaunas, Litauen.

Foto: Kaunas Juvenile Interrogation and Correction Facility

styringskomiteen og UD. Likeledes skal mottakerlandene straks rapportere til FMO om annet misbruk eller andre forhold som kan sette bruken av midlene i fare. Mottakerlandene skal også rapportere hvilke etterforskningskritt som er tatt ved mistanke om uregelmessigheter, og hvilke tiltak som er truffet. Oversikt over avsluttede saker om uregelmessigheter publiseres på FMOs hjemmeside hvert kvartal. Alle mottakerlandene skal etablere en varslingskanal for klager fra publikum. Mottakerlandene skal også gjennomføre revisjon av alle programmene.

FMO utbetaler støtte til programmene på grunnlag av fremdriftsrapporter. Ved mistanke om, eller påviste uregelmessigheter, kan giverne umiddelbart stoppe utbetalingene. Giverne kan kreve midler tilbakebetalt dersom avtalene misligholdes.

For giverlandene har det vært viktig å sikre at mottakerlandene har en forsvarlig forvaltning av EØS-midlene. De gjør derfor en vurdering av forvaltningsoppsettet i hvert land før utbetalingene starter. Dette innebærer også en godkjenning av hvilken instans som skal gjennomføre revisjon. Likeledes gjøres det en evaluering av styringsoppsettet for hvert program.

Mottakerlandene er ansvarlige for å følge opp og kontrollere alle programmer og prosjekter.

Giverlandene vil imidlertid gjøre egne revisjoner og iverksette andre overvåkningstiltak som anses påkrevet. For alle land og alle programmer er det gjort risikoanalyser blant annet med innspill fra TI. Disse legges til grunn når giverne bestemmer hvilke kontroll- og revisjonstiltak som skal iverksettes. Dette skal sikre at kontrollene rettes inn mot land og programmer med høy risiko.

EU-kommisjonen følger tett med på medlemslandenes bruk av EU-midler. FMO har kontakt med relevante enheter i EU-kommisjonen og deler erfaringer om gjennomføringen i landene. I de fleste mottakerland er det de samme institusjonene som forvalter støtten fra EU og EØS-midlene. I 2008 suspenderte Norge, Island og Liechtenstein utbetalingene under EØS-finansieringsordningen til Bulgaria etter at EU-kommisjonen hadde oppdaget uregelmessigheter i forvaltningen av EU-støtte. Suspensjonen ble opphevet etter at Bulgaria hadde lagt ansvaret for midlene til en annen enhet og man hadde forsikret seg om gode rutiner der. Det Europeiske kontor for bedrageribekjempelse, OLAF, har delt sine erfaringer med både giverne og mottakerlandene. Det er også etablert kontakt med FNs antikorrupsjonskonvensjon, UNODC, og med Europarådets antikorrupsjonsenhet.

7 Arbeidet framover

Regjeringen har i denne meldingen ønsket å belyse gjennomføringen og målene for EØS-midlene. Norge er med sin åpne og utadrettede økonomi avhengig og sterkt påvirket av utviklingen i Europa. Norge og mottakerlandene har en gjensidig interesse i å styrke det indre marked. Finanskrisen har ført til tildels store kutt i offentlig sektor og stor arbeidsløshet i mange EU-land. Store grupper rammes. Særlig unge sliter med å komme inn i arbeidslivet. Forventninger om økonomisk vekst og bedre tider erstattes av skuffelse og en følelse av å bli marginalisert. Noen land opplever politisk ustabilitet. Norge bidrar på flere måter til å løse de problemene man står overfor. Investeringer, lån gjennom Det internasjonale pengefondet og EØS-midlene er viktige deler av dette. Gjennom EØS-midlene bidrar Norge betydelig til satsing på prioriterte samfunnsområder som er utsatt for press under de rådende omstendigheter.

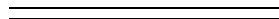
Regjeringen vil arbeide for at EØS-midlene skal bidra til å styrke forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Det skal utvikles en rekke programmer på områder hvor både Norge og mottakerlandene har interesser. Norske fagmyndig-

heter skal bidra med kunnskaps- og policyutveksling i planleggingen og gjennomføringen av programmene. På prosjektnivå legges det til rette for at norske organisasjoner, institusjoner, bedrifter, arbeidslivets parter, frivillige organisasjoner og andre kan inngå i samarbeid der dette er naturlig. Gjennom etableringen av relasjoner både på program- og prosjektnivå innen et bredt spekter av områder vil ventelig samarbeidet mellom Norge og mottakerlandene bli styrket også utover det konkrete program og prosjekt. Regjeringens mål er at EØS-midlene også skal vise at Norge er en stabil og pålitelig partner som bidrar til overordnede europeiske mål innen klima og miljø, forskning og innovasjon, kompetansebygging og styrking av grunnleggende demokratiske verdier.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Utenriksdepartementet 27. april 2012 om EØS-midlene – Solidaritet og samarbeid i Europa, blir sendt Stortinget.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på www.regjeringen.no

Omslagsbilde:

- 1) Thomas Cernisevas
- 2) Estonian Science Foundation
- 3) Charta 77 Foundation
- 4) Ambassaden, Warszawa
- 5) UD/Christian Grotnes Halvorsen
- 6) Ambassaden, Vilnius
- 7) Tamas Bujnovszky
- 8) Estonian Ornithology Association
- 9) Ambassaden, Bucuresti
- 10) Save the children, Romania
- 11) UD/Lars-Erik Hauge
- 12) Focal Point, Malta

Fra øverst til venstre og bortover

Trykk: 07 Xpress 04/2012

